

**МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ
ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ**

УКРАЇНА

**ВІННИЦЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра історії України
та філософії

ПОЛІТОЛОГІЯ

***Методичні рекомендації та
плани семінарських занять
для студентів денної й заочної
форми навчання факультету
економіки і підприємництва***

Вінниця – 2010

УДК: 321.01:371.214.114

Політологія. Методичні рекомендації та плани семінарських занять для студентів денної та заочної форми навчання факультету економіки і підприємництва. – Вінниця: ОЦ ВНАУ, 2010. – 59 с.

Автори: Богатчук С. С., доцент, кандидат історичних наук

Рецензенти: Струкевич О. К., д. і. н., зав. кафедри політології
Вінницького державного педагогічного
університету ім. М. Коцюбинського;
Мулик Т.О., к.е.н., зав. каф. обліку і аналізу
Вінницького національного аграрного
університету

Розглянуто і схвалено
на засіданні кафедри
історії України та філософії
Протокол № від 2010 р.

Погоджено:
На засіданні методичної ради факультету менеджменту
Протокол № від 2010 р.
Голова методичної ради Кафлевська С.Г.

Рекомендовано навчально-методичною комісією
Вінницького національного аграрного університету
(протокол № від 2010 року)

ВСТУП

Становлення української державності вимагає різнобічного підходу до її формування. Одночасно відбувається зародження й демократичної політики, за якої державна влада має стати мистецтвом того, як зробити людей розвиненішими і компетентнішими в питаннях створення такої політики.

Політика – це важливий компонент людської культури, і її призначення в тому, щоб орієнтувати суспільний розвиток у сприятливому напрямку. З моменту виникнення людської цивілізації політика безперервно втручалася в життя навіть далеких від неї людей, змінювала обличчя і умови існування цілих народів.

Проблеми впорядкованості соціальних процесів, ефективного регулювання різних сфер суспільного життя, утвердження державності України, впливу державних органів на становлення і розвиток ринкових відносин - усе це вимагає від носіїв політичної влади політичної культури і компетентності. У цих процесах політологія відіграє незамінну роль.

Політичні знання і культура потрібні сьогодні не тільки державним діячам, лідерам партій та інших організацій, але й будь-якій людині, незалежно від її професійної приналежності, фаху, оскільки перебуваючи у суспільстві, вона неминуче взаємодіє з оточуючими її інститутами і державою.

Навчальна дисципліна “Політологія” займає чільне місце в системі підготовки висококваліфікованих спеціалістів для всіх сфер суспільного життя. Вивчення курсу “Політологія” передбачає опанування певним рівнем знань про сутність політичного життя, політичних відносин і процесів. Результатом є вміння студентів орієнтуватися в основних політичних школах, концепціях, процесах міжнародного політичного життя, геополітичній обстановці, місце, роль і статус України в сучасному політичному світі.

Викладений матеріал методичних рекомендацій та планів семінарських занять з дисципліни “Політологія” розрахований на студентів денної та заочної форм навчання факультету економіки та підприємництва.

АНОТАЦІЯ

Мета курсу – дати студентам уявлення про політичне життя, аполітичну сферу суспільства, закономірності її розвитку, а також систему знань про сучасні політичні інституції, про права і свободи громадян у демократичному суспільстві, про типи і форми політичних процесів, зміст і шляхи формування політичної культури.

Завдання курсу – сприяти формуванню у студентів необхідних навичок й вмінь застосовувати принципи сучасного політичного мислення до аналізу і пошуку відповідей на політичні питання та проблеми, які постають перед суспільством, а в майбутньому брати активну участь у вирішенні сучасних проблем українського суспільства на його шляху до демократії і прогресу.

Студенти в процесі вивчення курсу „Політологія” повинні:

ЗНАТИ:

- основні поняття та категорії політичної науки, теорію та особливості сучасних суспільно-політичних процесів, складні і суперечливі проблеми політичного життя, тенденції розвитку політичних явищ у різних країнах світу і, особливо, в Україні;

УМІТИ:

- синтезувати набуті знання у відповідне світосприйняття та високу політичну культуру; творчо застосовувати набуті знання при аналізі політичних реалій суспільного життя, формувати власну наукову позицію щодо актуальних політичних проблем сьогодення.

Ці методичні рекомендації мають дати студентам об’єктивний виклад основних проблем політології на рівні сучасного їх бачення, ознайомити з існуючими політологічними концепціями.

З метою інтенсифікації навчального процесу, вдосконалення контролю за засвоєнням матеріалу застосовується модульно-рейтингова оцінка знань студентів за 100-бальною шкалою, тестування, комплексні контрольні завдання тощо.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН КУРСУ
(для студентів факультету економіки та підприємництва)

№ пор.	Назва теми	Кількість годин		І	СРС
		Л	С		
1	Сутність і роль політики та політології як науки у житті суспільства	2	2		
2	Історія світової політичної думки	2	2		*
3	Розвиток політичної думки в Україні	2	2		
4	Політична діяльність і влада	2	2		
5	Політична система суспільства	2	2		
6	Держава як основний інститут політичної системи суспільства	2	2		
7	Економічна і соціальна політика	2	2		
8	Політичні режими	2	2		
9	Суть і роль демократії в політичному житті суспільства Політичний маркетинг та політичний менеджмент	2	2		
10	Особистість і політика	2	2		*
11	Політичне лідерство	2	2		
12	Політичні партії й партійні системи	2	2		
13	Політична культура як відображення ідейного життя. Політична ідеологія	2	2		
14	Сучасні ідейно-політичні течії	2	2		
15	Політика та етнонаціональні відносини	2	2		
16	Політичні конфлікти та шляхи їх подолання	2	2		
17	Світовий політичний процес. Політичні аспекти глобальних проблем сучасності	2	2		*
	Всього	34	34		40

**Схема орієнтовного розподілу балів за модулями
навчальної дисципліни «Політологія»
для студентів 3 курсу факультету Економіки та
підприємництва**

Вид контролю	Модуль	Тема	Навчальні заняття (підготовка до виконання)	Виконання індивідуальних завдань (ОР, реферат, РГР, РР та ін.)	Модуль (змістовний модуль контроль)	Всього балів (сума 4+5+6)	
1	2	3	4	5	6	7	
Поточний контроль	М 1	1.1.	3	-		3	
		1.2.	2	-		2	
		1.3.	2	-		2	
		1.4.	2	-		2	
		1.5.	3	5		8	
		1.6.	2			2	
		1.7.	2			2	
		1.8.	2			2	
		1.9.	3			10	13
	М 2	2.1.	2	-		2	
		2.2.	3	5		8	
		2.3.	2	-		2	
		2.4.	3	-		3	
		2.5.	3	-		3	
		2.6.	2			2	
		2.7.	2			2	
		2.8.	2			10	2
		Всього			40	10	20
Підсумковий контроль (залік, екзамен)						30	
Загальна кількість балів						100	

Рейтингова оцінка (абсолютна кількість балів за дисципліну)	Державна оцінка за 5-бальною шкалою
90-100	5 – відмінно
75-89	4 – добре
60-74	3 – задовільно
35-59	2 – незадовільно (з можливістю повторного складання)
1-34	2 – незадовільно (з обов'язковим повторним курсом навчання)

Складовою частиною модульно-рейтингової системи є контрольні роботи і реферати. Студенти готують реферати по

одному в кожному модулі. Контрольні роботи виконуються на останньому практичному занятті в кінці кожного модуля.

Тема 1. Сутність і роль політики та політології як науки у житті суспільства (2 год.)

План

1. Політологія як наука про політику та політичне життя суспільства.
2. Методи, структура та функції політології.
3. Політика як соціальне явище, структура та різновиди.
4. Місце і роль політологічної науки в системі суспільствознавчих навчальних дисциплін.

Основні поняття: політична сфера, політологія, категорії, закони політології, методи політології, система політичних наук.

Теми доповідей та рефератів

1. Місце і роль політичної науки в системі суспільствознавчих навчальних дисциплін.
2. Розвиток політології в Україні.
3. Політика як мистецтво.
4. Конформізм і неконформізм в політичному житті

Політологія як наука про політику. Взаємовідносини політології з іншими дисциплінами. Предмет та методи науки. Функції політології. Закони та категоріальний апарат. Історичні традиції та особливості становлення і розвитку української політології. Сутність та зміст політичного життя суспільства. Визначення політики. Закони функціонування політики. Суб'єкти та об'єкти політики. Політика як теоретичне знання та форма діяльності з реалізації інтересів і потреб об'єктів та суб'єктів політики. Взаємозв'язок політики з іншими суспільно-гуманітарними науками.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть навчальні предмети, які характеризуються поняттям „соціально-гуманітарні дисципліни”.
2. Охарактеризуйте політичні відносини сучасного українського суспільства.

Тестові завдання

1. Предметом політології є (відмітьте правильні відповіді):
А) політична система; Б) політичний процес; В) політичні інститути;
Г) громадська думка; Д) міжнародна політика; Е) правосуддя.
2. Що таке категорія:
а/ структура;

б/ терміни;

в/ принципи.

3. Який з перерахованих методів політологія використовує для вивчення політичної поведінки людини або соціальних груп?

А) антропологічний;

Б) системний;

В) психологічний;

Г) біхевіористський.

Рекомендована література

1. Штанько В.І., Чорна Н.В., Т.Г. Авксентьева, Тихонова Л.А. Політологія., 2-е вид., перероб та доп. – К., 2007.-288с.
2. Погорілий Д.Є. Політологія. Кредитно-модульний курс. – К., 2008. -432с.
3. Політологія. Підручник. За ред. М.М.Вегеша.- К., 2008. – 384с.
4. Політологія. Посібник для студентів / За ред. О. В. Бабкіної та ін. – К., 2008. – 528 с.
5. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія Навч. Посібник. – К., 2004.
6. Шляхтун П.П. Політологія. – К., 2002.
7. Рудич Ф. Політологія в Україні: теоретичний та прикладний конспект // Віче. – 1997. – № 7. – С. 24-36.
8. Політологічний енциклопедичний словник: навч. посібник для студентів вищ. навч. закл. – К., 1997. – 400 с.
9. Політологія. Підручник /За загальною ред. Проф.. Кремінь В. Г.. – Харків, 2001. – 640 с.

Тема 2. Основні етапи політичної думки (2 год)

План

1. Історичні передумови виникнення політичної думки в стародавні часи та епоху античності.
2. Соціально-політичні погляди у період Середньовіччя, в епоху Відродження та Просвітництва.
3. Політичні вчення в XIX – XX ст. Сучасні концепції про політику.

Основні поняття: політична історія, політична думка, історія світової політичної думки, політична ідея, політичне вчення., політична наука.

Зародження політичного життя суспільства. Найдавніші політико-правові вчення виникли в Межиріччі, Індії, Китаї. "Артхашастра" (Індія). Загальна характеристика політичних поглядів Платона й Аристотеля. Основні напрямки політико-правової думки у Стародавньому Римі.

Політична думка Середньовіччя (Відродження та Просвітництво).

Взаємовідносини церковної та світської влади в поглядах А. Августина та Ф. Аквінського. Сутність макіавеллізму. Боротьба гуманізму, раціоналізму з середньовічною схоластикою. Теорія природного права та “суспільного” договору у політичних доктринах Т. Гоббса та Д. Локка. Політична доктрина лібералізму І. Канта. “Громадянське” суспільство Г. Гегеля. Особливості розвитку політичної науки в США і Європі: теорії конфліктів (Л. Козер, Р. Дарендорф, К. Боулдін), проблеми влади та її розподіл у політичному вченні М. Вебера, теорія еліти (В. Парето, Г. Моска та Р. Міхельс), дослідження політичних партій (М. Дюверже, Ж. Шарло), аналіз інститутів демократії (Р. Даль, С. Ліпсет).

Теми доповідей та рефератів

1. Загальна характеристика східних політичних доктрин (Лао Цзи, Конфуцій, Брахмани, Ману).
2. Вплив церкви на формування політичних поглядів у період Середньовіччя.
3. Підготуйте доповідь на тему: “Роль Н. Макіавеллі в розвитку політичної науки”.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть наукові трактати ідеального політичного устрою.
2. Підготуйте доповідь на тему: “Роль Н. Макіавеллі в розвитку політичної науки”.
3. Вплив поглядів соціалістів на формування соціально-політичної думки в ХУІІІ-ХІХ ст.

Тестові завдання

1. Цей мислитель Стародавнього Сходу ратував за запровадження жорстких, суворих законів?

- а) Конфуцій;
- б) Мо-цзи;
- в) Лао-цзи;
- г) Шан Ян.

2. Праця Н. Макіавеллі «Володар» була настільною книгою...

- а) Йосипа Сталіна;
- б) Пол Пота;
- в) Кім Чен Іра;
- г) Міклоша Хорті.

3. Цей мислитель Стародавнього Сходу ратував за запровадження жорстких, суворих законів?

- а) Конфуцій;
- б) Мо-цзи;
- в) Лао-цзи;
- г) Шан Ян.

Рекомендована література

1. Політологія. Посібник для студентів / За ред. О. В. Бабкіної та ін. – К., 2001. – 368 с.

2. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія Навч. Посібник. – К., 2004.
3. Шляхтун П.П. Політологія. – К., 2002.
4. Основи політології: Навч. посібник. – Харків, 1997. – 98 с.
5. Основи політології: Навч. посібник (Кер. авт. кол. Ф. М. Кирилюк. – К., 1995. – 336 с.
6. Політологічний словник: Навч. посібник для студентів вищ. навч. закл. – К., 1997. – 400 с.
7. История политических и правовых учений / Отв. ред. В. С. Нерсесянц. – М., 1989.
8. Из истории социально-политической мысли // Социально-политический журнал. – 1994. – № 6-8.

Тема 3. Розвиток політичної думки в Україні (2 год)

План

1. Владні взаємини та суспільно-політична думка Київської Русі.
2. Суспільно-політичні засади козацтва. Державотворча діяльність Б.Хмельницького.
3. Становлення і розвиток української політичної думки в ХІХ – ХХ ст.

Основні поняття: українська політична думка, національне відродження, національна ідея, державницька ідея, народництво.

Первісні політичні уявлення в слов'янській міфології і ранніх літописах. Проблеми князя, влади і церкви. Створення Києво-Могилянської академії справило величезний вплив на формування світосприймання, розуміння та осмислення тогочасного суспільного життя. Козацька республіка. Конституція П.Орлика 1710 р. – документ, що вперше де-юре зафіксував принципи української державної ідеї. Кирило-Мефодіївське товариство. Ідеї будівництва держави в Україні (М.Костомаров, Т.Шевченко, М.Драгоманов, І.Франко). М.С.Грушевський. Обґрунтування історико-юридичних прав українського народу на самостійність і власну державність.

Теми доповідей та рефератів

1. Конституція П.Орлика та її роль в розвитку політичної думки в Україні.
2. Українська ідея у поглядах М. Костомарова, М. Гулака, Т. Шевченка про шляхи відродження України.
3. Етапи становлення української державності.
4. Чому Запорозьку Січ називають Козацькою Християнською Республікою?

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте зміст політичної концепції Кирило-Мефодіївського товариства.

2. Підготуйте доповідь на тему: “Політичні погляди і політична програма М. Драгоманова”.
3. Охарактеризуйте погляди М. Грушевського на проблеми українського державотворення. У яких творах вони викладені?

Тестові завдання

1. Хто автор першого у вітчизняній історії політичного трактату «Слово про закон і благодать»?
  - а) Нестор;
  - б) Володимир Великий;
  - в) Ярослав Мудрий;
  - г) Іларіон.
2. Кого вважають першим українським політологом?
  - а) М. Костомарова;
  - б) В. Антоновича;
  - в) М. Драгоманова;
  - г) М. Грушевського.
3. Хто вважається фундатором українського консерватизму?
  - а) М. Грушевський;
  - б) В. Липинський;
  - в) С. Томашівський;
  - г) Д. Донцов.

Рекомендована література

1. Штанько В.І., Чорна Н.В., Т.Г. Авксентьева, Тихонова Л.А. Політологія., 2-е вид., перероб та доп. – К., 2007.-288с.
2. Погорілий Д.Є. Політологія. Кредитно-модульний курс. – К., 2008. -432с.
3. Політологія. Підручник. За ред.. М.М.Вегеша.- К., 2008. – 384с.
4. Політологія. Посібник для студентів / За ред. О. В. Бабкіної та ін. – К., 2008. – 528 с.
5. Шляхтун П.П. Політологія. – К., 2002.
6. Гордієнко М. Концепція політичної еліти В. Липинського як фактор національно-державної ідентичності України // Нова політика. – 1998. – № 2. – С. 44-48.
7. Гуржій О. І. Українська козацька держава в другій половині XVII – XVIII ст.: кордони, населення, право. – К., 1996. – 222
8. Кресіна І. О., Кресін О. В. Гетьман Пилип Орлик і його Конституція. – К., 1993. – 80 с.

Тема 4. Політична діяльність і влада (2 год)

План

1. Влада як явище суспільно-політичного життя, її історичні форми: сучасне теоретичне бачення.

2. Легітимність політичної влади: поняття та сутність. Типи легітимності політичної влади.
3. Проблеми формування й функціонування влади в Україні та особливості легітимної політичної влади в нових незалежних державах (Конституція України 1996 р.).

Основні поняття: політична влада, державна влада, політичне панування, легітимність влади, відчуження влади, ресурси влади, легальність влади.

Поняття влади є одним із центральних у політології. Соціальне призначення влади. М. Вебер (1864-1920) розробив три моделі легітимної політичної влади: легальна, традиційна, харизматична. Об'єкт влади. Суб'єкт влади. Структура політичної влади. Поділ влади на законодавчу, виконавчу, судову. Труднощі формування демократичної держави в Україні в період посттоталітаризму. Конфронтація. Шляхи досягнення політичної влади: політична реформа, політична революція, контрреволюція, мілітаристський засіб, політичний переворот (двірський, державний, путч, військова змова), вибори.

Теми доповідей та рефератів

1. Основні принципи організації політичної влади.
2. Права, вільності та державний устрій республіки за Конституцією УНР (1918 р.).
3. Легітимність політичної влади.
4. Бюрократія як феномен влади та управління. Демократія і бюрократія: взаємозв'язок між ними.
5. Як впливають виборчі системи на формування владних структур?

Питання для самостійного контролю

1. Що таке джерела, ресурси та засоби політичної влади?
2. Сформулюйте поняття „легітимність влади”. Які типи легітимності політичної влади відомі вам?
3. Якими засобами і методами політична влада набуває легітимності?
4. Обґрунтуйте необхідність розподілу влади.

Тестові завдання

1. У якій з ситуацій присутній елемент влади:
  - а) порада другові піти подивитись певний фільм;
  - б) рекомендація лікаря кинути палити, що має форму наказу;
  - в) використання ДАІ дорожніх забороняючих знаків (обмеження швидкості).
2. Розподіл влади на законодавчу, виконавчу і судову є основним елементом:

а) демократії;	в) тоталітаризму;
б) сталінізму;	г) фашизму
3. Наука, що вивчає владу, має назву:

- А) партологія;
- Б) біхевіоризм;
- В) кратологія;
- Г) ідеологія.

Рекомендована література

1. Штанько В.І., Чорна Н.В., Т.Г. Авксентьєва, Тихонова Л.А. Політологія., 2-е вид., перероб та доп. – К., 2007.-288с.
2. Погорілий Д.Є. Політологія. Кредитно-модульний курс. – К., 2008. -432с.
3. Політологія. Підручник. За ред.. М.М.Вегеша.- К., 2008. – 384с.
4. Політологія. Посібник для студентів / За ред. О. В. Бабкіної та ін. – К., 2008. – 528 с.
5. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія Навч. Посібник. – К., 2004.
6. Шляхтун П.П. Політологія. – К., 2002.
7. Політологічний словник. – К., 1997. – 400 с.
8. Скоблик Н. Відповідальність влади і контроль над нею // Віче. – 2000. – № 7. – С. 146-152.
9. Політологія. Підручник /За загальною ред. Проф.. Кремінь В. Г.. – Харків, 2001. – 640 с.

Тема 5. Політична система суспільства (2 год)

План

1. Політична система як механізм формування і функціонування влади у суспільстві.
2. Основні елементи політичної системи та її функції.
3. Типологія сучасних політичних систем.
4. Особливості політичної системи України.

Основні поняття: політична система, політичний плюралізм, суспільна система, політична організація, політичний інститут.

Поняття “політична система суспільства”. Виникнення політичної системи та її історичні корені. Визначається класовою природою, соціальним устроєм, формою правління, типом держави, характером політичного режиму, соціально-політичних відносин, політико-правовим статусом держави та ін.

Структура та механізм функціонування. Політичні інститути, політичні відносини, політичні традиції, політичні дії, конституція. Основні функції політичної системи. Типи політичних систем. Особливості політичної системи України.

Теми доповідей та рефератів

1. Політичні традиції як компонент політичної системи
2. Роль засобів масової інформації у формуванні політичної системи.

3. Місце і роль у політичній системі суспільства політичних партій, політичних асоціацій і об'єднань.
4. Які функції в політичній системі виконують політична свідомість і політична культура?
5. Порівняльний аналіз політичних систем сучасного світу.

Питання для самостійного контролю

1. Назвіть елементи структури політичної системи.
2. Які сутнісні ознаки характеризують демократичну політичну систему?

Тестові завдання

1. Який із названих інститутів не є власне політичним?
  - а) профспілки;
  - б) парламент;
  - в) правляча коаліція;
  - г) політичні партії.
2. Який із компонентів політичної системи є головним, системоутворюючим?
  - а) політичні інститути;
  - б) політична свідомість;
  - в) політична влада;
  - г) політичні норми.
3. Яку модель політичної системи розробив Г. Алмонд?
  - а) функціональну;
  - б) інформаційно-кібернетичну;
  - в) соціально-психологічну;
  - г) інституційну.

Рекомендована література

1. Штанько В.І., Чорна Н.В., Т.Г. Авксентьєва, Тихонова Л.А. Політологія., 2-е вид., перероб та доп. – К., 2007.-288с.
2. Погорілий Д.Є. Політологія. Кредитно-модульний курс. – К., 2008. -432с.
3. Політологія. Підручник. За ред.. М.М.Вегеша.- К., 2008. – 384с.
4. Політологія. Посібник для студентів / За ред. О. В. Бабкіної та ін. – К., 2008. – 528 с.
5. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія Навч. Посібник. – К., 2004.
6. Шляхтун П.П. Політологія. – К., 2002.
7. Кривошеїн В. Політичне світосприйняття: спроба побудови елементарної системи // Людина і політика. – 2001. – № 5. – С. 58-72.
8. Журавський В. Політична система України: Особливості, фактори, чинники права // Віче. – 2000. – № 2. – С. 49-65.
9. Політологія. Підручник /За загальною ред. Проф.. Кремінь В. Г.. – Харків, 2001. – 640 с.

Тема 6. Держава як основний інститут політичної системи суспільства (2 год)

План

1. Походження та сутність держави.
2. Ознаки та основні функції держави. Класифікація органів державної влади.
3. Форми політичного правління й типи державного устрою.
4. Сутність та основні характеристики правової держави
5. Процеси державотворення в Україні.

Основні поняття: держава, державність, державний суверенітет, форма державного правління, форма державного устрою, монархія, республіка, унітарна держава, федерація, конфедерація.

Основні історичні передумови виникнення держави. Класовий підхід до визначення та формування держави. Ознаки держави: суверенітет, територія, державний апарат, армія, адміністрація. Функції держави: внутрішня і зовнішня. Основні органи державної влади. Розподіл державної влади на законодавчу, виконавчу, судову. Форми державного правління (монархія – абсолютна, конституційна; республіка – парламентська, президентська, змішана) та форми державного устрою (унітарна, федерація та конфедерація). Суть та риси правової держави в Україні. Правова держава і утвердження громадянського суспільства в умовах демократичного процесу в Україні. Конституція України про основні засади державності.

Теми доповідей та рефератів

1. Становлення української державності: проблеми та їх рішення.
2. Сучасні теорії держави: загальна характеристика.
3. Причини виникнення держави.
4. Державний суверенітет: характерні ознаки.
5. На яких принципах був сформований СРСР?
6. Порівняльний аналіз президентської та парламентської форм правління.

Питання для самостійного контролю

1. Яка структура держави, її основні компоненти?
2. Яка форма державного правління в Україні, Японії, Туреччині, США, Італії, ФРН?
3. Розкрийте особливості парламентської, президентської та „змішаної” республік.
4. Що таке правова та соціальна держава?
5. Якою за формою державного правління й устрою є Україна?

Тестові завдання

1. Котрі з наведених характеристик властиві республікам?
а) влада формується через вибори;

- б) влада є безстроковою;
  - в) влада є обмеженою в часі;
  - г) влада здійснюється за дорученням іншого органу.
2. Союзна держава, територія якої складається з державних утворень, наділених юридичною і певною політичною самостійністю, - це...
- А) республіка;
  - Б) федерація;
  - В) анклав;
  - Г) імперія.
3. Яке із історичних державних об'єднань не є прикладом конфедерації?
- А) Австро-Угорщина (до 1918 року);
  - Б) Німецький Союз (1815-1867 рр.);
  - В) СРСР (1922-1991 рр.);
  - Г) США (1781-1787 рр.).

Рекомендована література

1. Дахно І.І. Історія держави і права: Навчальний посібник. – К., 2006. – 408с.
2. Історія держави і права України: Підручник. – К., 2003. – 512с.
3. Штанько В.І., Чорна Н.В., Т.Г. Авксентьєва, Тихонова Л.А. Політологія., 2-е вид., перероб та доп. – К., 2007.-288с.
4. Політологія. Підручник. За ред.. М.М.Вегеша.- К., 2008. – 384с.
5. Політологія. Посібник для студентів / За ред. О. В. Бабкіної та ін. – К., 2008. – 528 с.
6. Шляхтун П.П. Політологія. – К., 2002.
7. Заєць А. Теорія і реальна практика державотворення // Віче. – 2000. – № 9. – С. 156-159.
8. Белобров Б. Стратегія українського державотворення: соціальні пріоритети // Людина і політика. – 2000. – № 1. – С. 4-9.
9. Політологія. Підручник /За загальною ред. проф. Крем'як В. Г.. – Харків, 2001. – 640 с.

Тема 7: Економічна і соціальна політика (2 год.)

План

1. Економічна політика. Бюджет країни. Безробіття, рівень життя людей.
  2. Соціальна політика та її характеристика.
  3. Соціальна допомога та її різновиди. Соціальна справедливість.
- Основні поняття:** економіка і політика, бюджет, безробіття, соціальна держава, соціальна політика.

Економічна політика народжується разом із державою, покликаною забезпечити захист інтересів різних соціальних спільностей. Економічна політика— поведінка держави в сфері економіки країни. Визначальною у суперечності «економіка — політика» виступає економіка. Економіка первинна, визначає напрям діяльності політичних інститутів: уряду, політичних партій, громадських організацій. Взаємозв'язок економіки і політики може бути позитивним і негативним. Економічна політика поділяється на дві галузі: конституючу економічну політику та регульовану економічну політику.

Теми доповідей та рефератів

1. Функції держави в ринковій системі.
2. Безробіття як рівень показника економічного життя держави.

Тестові завдання

1. Хто формує бюджет країни:
а/ парламент;
б/ кабінет міністрів;
в/ прокуратура.
2. Соціальна політика спрямована на :
а/ розв'язання політичних суперечностей;
б/ інтеграцію інтересів соціальних спільностей;
в/ поділу суспільства на соціальні стани.
3. Яке об'єднання людей називають маргіальною групою?:
а/ селянство;
б/ студентство;
в/ робітники.

Рекомендована література

1. Штанько В.І., Чорна Н.В., Т.Г. Авксентьєва, Тихонова Л.А. Політологія., 2-е вид., перероб та доп. – К., 2007.-288с.
2. Політологія. Підручник. За ред.. М.М.Вегеша.- К., 2008. – 384с.
3. Політологія. Посібник для студентів / За ред. О. В. Бабкіної та ін. – К., 2008. – 528 с.
4. Політологія. Підручник /За загальною ред. Проф.. Кремень В. Г.. – Харків, 2001. – 640 с.
5. Макарова О. Демографічні проблеми і соціальна політика // праця і зарплата. – 2007. - №45 (577) – 5 грудня.
6. Папієв М. Соціальна політика – основа демократії //праця і зарплата. – 2007. - №28 (560), липень.
7. Пирожков С. Соціальна сфера: час реформ // Україна і світ сьогодні. – 2004. - №5. С.6.
8. Савчук В. Методологія соціальної стратифікації Й.Шумпетера та природа середнього класу як інститут сучасної економічної системи //Україна: аспекти праці. – 2004. - №2. – С.22-30.
9. Сіленко А. Деякі тенденції розвитку соціальної держави // Право України. – 2005. – №8. – С.106-109.

Тема 8. Політичні режими (2 год)

План

1. Поняття політичного режиму та фактори, що впливають на його формування.
2. Типологія та характеристика політичних режимів.
3. Основні риси політичного режиму в сучасній Україні.

Основні поняття: політичний режим, демократичний режим, авторитаризм, тоталітаризм, диктатура, фашизм.

Політичний режим. Сутність. Ознаки. Спосіб і порядок формування представницьких установ, взаємовідносини законодавчої та виконавчої влади, центральних і місцевих органів, умови діяльності політичних партій, суспільних організацій, рухів. На політичний режим впливає рівень політичної стабільності суспільства. Типологія політичних режимів: демократичний, авторитарний, тоталітарний. Фактори їх виникнення. Їх характеристика. Політичний режим у сучасній Україні. Конституція України 1996 р. – формування демократичного політичного режиму.

Теми доповідей та рефератів

1. Історія фашизму в Європі.
2. Природа і сутність сталінізму.
3. Пліуралізм як основа досягнення демократичних цінностей (свободи, рівності, справедливості).
4. Метаморфози посткомуністичної влади.
5. Фактори, що сприяють формуванню тоталітаризму в сучасних умовах.

Питання для самостійного контролю

1. Яку роль відіграє політичний режим у функціонуванні політичної влади та життєдіяльності суспільства?
2. Які основні ознаки демократичного режиму?
3. Які соціально-політичні чинники зумовили виникнення тоталітарних диктатур ХХ ст.? Чому тоталітаризм вважають феноменом ХХ ст.?

Тестові завдання

1. В якій з європейських країн вперше в історії встановлено тоталітарний режим?
  - а) Німеччина;
  - б) Італія;
  - в) Іспанія;
  - г) Румунія.
2. Риси якого політичного режиму є домінуючими в Україні?
  - а) тоталітарного;
  - б) авторитарного;

- в) демократичного;
  - г) анархічного.
3. Автором терміна «тоталітаризм» щодо характеристики політичного режиму є:
- а) Б. Муссоліні;
  - б) Д. Джентіле;
  - в) К. Фрідріх;
  - г) Й. Сталін.

Рекомендована література

1. Штанько В.І., Чорна Н.В., Т.Г. Авксентьева, Тихонова Л.А. Політологія., 2-е вид., перероб та доп. – К., 2007.-288с.
2. Погорілий Д.Є. Політологія. Кредитно-модульний курс. – К., 2008. -432с.
3. Політологія. Підручник. За ред.. М.М.Вегеша.- К., 2008. – 384с.
4. Політологія. Посібник для студентів / За ред. О. В. Бабкіної та ін. – К., 2001. – 528 с.
5. Долженков О. Сутність політичного режиму України // Нова політика. – 2000. – № 2. – С. 9-11.
6. Іваницька О. П. Тоталітаризм: історіографічний аспект // Наукові записки. Сер. Історія. – ВДПУ ім. М. Коцюбинського. –Вінниця, 2001. –Вип. 3. – С. 202-206.
7. Політологія. Підручник /За загальною ред. Проф.. Кремінь В. Г.. – Харків, 2001. – 640 с.

Тема 9. Суть і роль демократії в політичному житті суспільства (2 год.)

План

1. Демократія як гуманістична цінність, процес, спосіб організації і функціонування.
2. Принципи, атрибути та форми демократії. Вибори. Референдум (Конституція України 1996 р.).
3. Політичний маркетинг та політичний менеджмент. Імідж.
4. Парламентаризм як основа демократії: його види та функції (Конституція України 1996 р.).

Основні поняття: демократія, принципи демократії, президент, парламент, Верховна Рада, вибори, референдум, суверенітет, виборча система.

Проблема демократії та її роль в суспільно-політичному житті. Історія виникнення демократії. Пряма (безпосередня) і представницька демократія. Вибори, референдум, всенародне обговорювання законопроектів. Діяльність парламенту та інших виборних органів влади. Поєднання різних форм прямої та представницької демократії. Головні критерії демократичного

суспільства. Принципи демократії: більшості, плюралізму, рівності, поділу влади, виборність основних органів державної влади,

Теми доповідей та рефератів

1. Парламентаризм Великобританії.
2. Політичний плюралізм і демократія.
3. Демократія, свобода, рівність і справедливість.
4. Права особи – основа демократичного суспільства.
5. Політичний ринок та виборча інженерія.
6. Менеджмент виборчої компанії.
7. Організація і проведення передвиборчої агітації.

Питання для самостійного контролю

1. У чому полягає призначення демократії?
2. Що таке парламентаризм?
3. У чому відмінність демократії, що функціонувала у Стародавній Греції, від сучасної демократії?
4. Охарактеризуйте різновиди виборчих систем.
5. В чому суть рівності в умовах демократичного суспільства?

Тестові завдання

1. Кожна людина має право:
  - а) на вільний розвиток своєї особистості без обмежень;
  - б) на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свобода інших людей.
2. Яку назву має свідоме ухилення виборців від участі у виборах?
  - а) пацифізм;
  - б) етатизм;
  - в) абсентеїзм;
  - г) конформізм.
3. Виборча система в Україні має таку форму:
  - а) пропорційну;
  - б) мажоритарну;
  - в) змішану.

Рекомендована література

1. Політологія. Посібник для студентів / За ред. О. В. Бабкіної та ін. – К., 2001.
2. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія. Навч. Посібник. – К., 2004
3. Шляхтун П.П. Політологія. – К., 2002.
4. Політологічний словник. – К., 1997. – 400 с.
5. Григорчук М. Демократія та політична культура // Вісник Укр. Акад. Державного управління при Президентові України. – 2001. – № 2. – Ч. 1. – С. 224-228.
6. Основи демократії: Посібник. / За ред.. А.Колодій. – К., 2002. – 684с.
7. Погорілко В. Основні засади теорії безпосередньої демократії // Право України. – 2001. – № 8. – С. 26-32.

- 8.Примуш М. Демократія і багатопартійність // Політика і час. – 2001. – № 2. – С. 65-71.
- 9.Селіванов В. Парадокс свободи і демократії // Віче. – 2000. – № 12. – С. 67-85.
- 10.Бебик В.М. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика. – К., 2000. – С.298-368.
- 11.Бебик В.М. Менеджмент виборчої компанії: ресурси, технології, маркетинг: Навчально-методичний посібник. – К., 2001. – 216с.

Тема 10. Особа і політика (2 год.)

План

1. Людина в системі соціально-політичних відносин.
2. Політична соціалізація особи як складовий процес політичної культури.
3. Права людини.

Основні поняття: особистість, громадянська позиція, статус особи, політична соціалізація, політична активність, пасивність, права громадян.

Особистість – соціальний суб’єкт і носій життєвих потреб і способів їхнього задоволення; суспільного виробництва і системи суспільних відносин; суспільної свідомості і свободи. Світогляд. Життєва позиція особистості. Соціальна активність. “Людина є політична істота, якій природно призначено жити в суспільстві” – Аристотель (384-322 рр. до н. е.). Концепції взаємовідносин особистості і суспільства в теоріях Е. Дюркгейма, М. Вебера, К. Маркса. Політична соціалізація як процес включення індивіда в політичну систему, що впливає на формування політичної свідомості особи та її політичну поведінку. Рівні взаємодії людини і політичної системи. Результати політичної соціалізації особи. Форми політичної участі. Загальна Декларація прав людини і громадянина 1948 р. Поняття “права людини”. Три рівні прав людини - право на життя та нормальне середовище пробування, соціально-економічні права, індивідуальні свободи

Теми доповідей та рефератів

1. Особливості політичної соціалізації особи в сучасній Україні.
1. На чому ґрунтується політичний авторитет?
2. Коли була прийнята Декларація прав людини і громадянина? Які положення вона закріпила?
3. Підготуйте доповідь на тему: “Втілення в життя положень Гельсінського договору 1975 р. про права людини в колишньому СРСР”.

Питання для самостійного контролю

1. Розкрийте зміст понять „людина”, „особа”, „громадянин”.

2. Які політичні права людини та громадянина визначені Конституцією України?
3. Дайте визначення поняття „політична позиція”.
4. Які причини політичної пасивності та аполітичності громадян?
5. Назвіть основні форми політичної соціалізації.
6. Які вікові етапи політичної соціалізації особи?

Тестові завдання

1. Хто обґрунтував принцип політичної діяльності: «Мета виправдовує засоби»?
  - а) Ф. Ніцше;
  - б) К. Маркс;
  - в) Н. Макіавеллі;
  - г) К. Кастанеда.
2. Яким терміном політологи називають таємну угоду вузького кола осіб для досягнення якоїсь політичної мети?
  - а) путч;
  - б) змова;
  - в) імпічмент;
  - г) революція.
3. Яким терміном називають публічні збори громадян з актуальної суспільно-політичної проблеми?
  - а) демонстрація;
  - б) маніфестація;
  - в) мітинг;
  - г) з'їзд.

Рекомендована література

1. Політологія. Посібник для студентів / За ред. О. В. Бабкіної та ін. – К., 2001.
2. Політологічний словник. – К., 1997. – 400 с.
3. Пахарев А. Політична еліта. Формальна? Справжня? // Віче. – 1997. – № 11. – С. 3-14.
4. Вовканич С. Пріоритет еліти: інтелект і творчість у злагоді з духовністю // Сучасність. – 1997. – № 7/8. – С. 189-197.
5. Рибачук М., Фещенко П. Світогляд і політичне самовизначення особи // Віче. – 1997. – № 8. – С. 98-108.

Тема 11. Політична еліта і лідерство (2 год.)

План

1. Соціальна сутність політичного лідерства.
2. Функції і типологія політичного лідерства. Харизматичне, традиційне та демократичне лідерство за Максом Вебером.
3. Сутність політичного елітаризму. Політична еліта у структурі влади.

4. Проблеми становлення політичної еліти та інституту політичного лідерства в Україні.

Основні поняття: елітизм, еліта, політична еліта, правляча еліта, контр еліта, лідерство, політичний лідер, культ особи, вождизм.

Політичне лідерство. Проблеми лідерства (від Платона та Аристотеля до сучасності). Концепції лідерства в теорії М. Вебера: традиційне, харизматичне, раціонально-легальне лідерство. Класифікація і типи лідерства. Формальне, неформальне. Риси лідера – авторитет, інтелект, працездатність, компетентність, яскраво виявлена схильність до суспільної й державної діяльності, твердість принципів і переконань, оптимізм, увага до людей.

Співвідношення понять “лідер” і “керівник”. Політична еліта. Теорія еліт Г. Моска, В. Парето, В. Липинського. Концепції еліт. Основні критерії та характеристики еліти.

Теми доповідей та рефератів

1. Політичні лідери та політичне лідерство у ХХ ст.
1. Політична еліта і демократія.
2. Національний лідер як лідер політичний.
3. Критерії оцінки популярності і ефективності політичного лідера.
4. Підготувати доповідь на тему: “Політичний портрет лідера” (на вибір).

Питання для самостійного контролю

1. Яка структура, характерні риси та функції правлячої еліти?
2. Чи можна поєднати у політичному житті засади елітизму та принципи демократії?
3. З якими проблемами зустрілося українське суспільство при формуванні сучасної національної політичної еліти?
4. Дайте характеристику лідерів провідних політичних партій України.

Тестові завдання

1. Хто є творцем класичної теорії еліт?
  - а) Х. Ортега-і-Гассет;
  - б) Р. Даль;
  - в) Г. Моска;
  - г) О. Штамер.
2. Яке із суджень розкриває сенс харизматичного лідерства?
  - а) підкорення особі, яке базується на вірі в те, що влада законна, оскільки вона існувала завжди;
  - б) підкорення особі, яка обрана законним демократичним шляхом;
  - в) кожна суспільна організація повинна мати керівника;
  - г) підкорення, що базується на вірі мас в особливі якості особистості, які є Божим даром.

3. З українських мислителів найбільше уваги проблемам еліти приділяв:

- а) М. Драгоманов;
- б) В. Липинський;
- в) М. Міхновський;
- г) М. Грушевський.

Рекомендована література

- 1. Політологія. Посібник для студентів / За ред. О. В. Бабкіної та ін. – К., 2001. – 528 с.
- 2. Політологічний словник. – К., 1997. – 400 с.
- 3. Уткін Є. Нова генерація управлінської еліти //Урядовий кур'єр. – 2000. – 7 вересня. – С. 4.
- 4. Наумкіна С., Чемкова С. Політичне лідерство як суспільне явище // Нова політика. – 2000. – № 2. – С. 50-53.
- 5. Кухта Б. Феномен політичного лідера. Історичні силуети на тлі епох. – Львів, 2000. – 232 с.

Тема 12. Політичні партії й партійні системи (2 год)

План

- 1. Громадські рухи, об'єднання та організації.
- 2. Історія виникнення та сучасні концепції політичних партій.
- 3. Політичні партії: сутність та основні підходи до класифікації.
- 4. Партійні системи сучасності та їх типологія.
- 5. Етапи становлення партійної системи України. Електоральна стратегія сучасних українських партій.

Основні поняття: політична партія, громадська організація, суспільний рух, кадрова партія, партійна система, партократія.

Політичні партії у сучасному житті виступають як важливий елемент політичної системи. Партії є виразниками потреб і цілей певних класів і соціальних груп, беруть активну участь у функціонуванні й механізмі політичної влади. Політична партія. Сутність. Походження політичних партій. Функції політичних партій. Типологія політичних партій. Головні критерії комплексної типології політичних партій. Партійна система, її сутність та різновиди, характеристика типів партійних систем. Основні етапи становлення і розвитку багатопартійності в Україні. Класифікація сучасних політичних партій України. Ставлення партій до державного статусу України і до державотворення, участь у виборчому процесі.

Теми доповідей та рефератів

- 1. Політичні партії в Україні: історія та сучасність
- 2. Демократія та багатопартійність
- 1. Поняття правлячої партії.
- 2. Форми діяльності політичної партії.

3. Охарактеризуйте діяльність політичних партій в європейських країнах (на вибір) на сучасному етапі.
4. Охарактеризуйте основні стадії розвитку політичних рухів.

Питання для самостійного контролю

1. Які засади формування та діяльності об'єднань громадян, що визначені законодавством України?
2. Які чинники впливають на формування та функціонування партійних систем?
3. Що таке суспільно-політичний рух? У чому основні відмінності суспільних рухів від партій?
4. Які профспілкові, творчі, науково-технічні, культурологічні, екологічні, спортивні, дитячі, молодіжні та жіночі організації діють у сучасному українському суспільстві?

Тестові завдання

1. До політичного лексикону слово «партія» увійшло за часів:
  - а) Римської імперії;
  - б) Київської Русі;
  - в) II республіки у Франції;
  - г) війн Наполеона.
2. Сучасний тип партійної системи в Україні:
  - а) однопартійна;
  - б) двопартійна;
  - в) Двоблокова;
  - д) Багатопартійна
3. Які основні урядові партії у Великій Британії є:
  - A) консервативна партія;
  - Б) ліберальна;
  - В) демократична партія;
  - Г) республіканська партія;
  - Д) лейбористська партія.

Рекомендована література

1. Політологія. Посібник для студентів / За ред. О. В. Бабкіної та ін. – К., 2008. – 528 с.
2. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія Навч. Посібник. – К., 2004.
3. Шляхтун П.П. Політологія. – К., 2002.
4. Новий Закон “Про політичні партії в Україні” // Політичний календар 2001. – № 4. – С. 45.
5. Примуш М. Політичні партії та їх фінансова діяльність // Нова політика. – 2000. – № 2. – С. 17-24.
6. Брегеда А. Ю. Основи політології. – К., 1997.
7. Громадські об'єднання: їх роль у суспільно-політичному і соціально-економічному житті України. – К., 1997. – 193 с.

Тема 13. Політична культура як відображення ідейного життя. Політична ідеологія (2 год.)

План

1. Структура політичної культури, типи та основні функції.
2. Політична свідомість та її соціальна роль в життєдіяльності суспільства. Політична ідеологія як стрижень політичної культури.
3. Суть політичної етики та моральні критерії політичної діяльності.

Основні поняття: політична культура, політична субкультура, політична орієнтація, політичний стереотип, політична традиція, політичний символ.

Політична культура - важлива складова частина загальної культури людства. Сутність політичної культури. Її вплив на способи здійснення влади. Політичний світогляд. Типологія політичної культури. Політичні субкультури (молоді, жінок). Функції політичної культури. Їх реалізація: отримання політичних знань, перетворення їх у переконання громадянина, класу, соціальної групи. Моделі політичної культури.

Політична свідомість як багатоструктурне й багаторівневе поняття. Масова політична свідомість, індивідуальна, групова. Структура політичної ідеології. Ідеологія і знання. Політичні цінності й ціннісні орієнтації. Політика і мораль. Політична поведінка. Політичні стереотипи.

Теми доповідей та рефератів

1. Особливості масової політичної психології.
2. Основні аспекти взаємодії національної духовності і світової культури.
1. Політична культура і політичний простір та політичний час життєдіяльності суспільства.
2. Значення політичних символів.
3. Пояснити, в чому полягала суть комуністичної ідеології в колишньому СРСР?
4. Насильство і ненасильство в політиці.

Питання для самостійного контролю

1. Яку роль у функціонуванні політичної культури виконують політичні цінності, ідеали, традиції, міфи, стереотипи, символи?
2. У чому специфіка патріархальної, підданської та активістської політичної культури?
3. Які фактори впливають на формування національної політичної культури?
4. Які процеси відбуваються у політико-культурній сфері сучасної України?
5. Чим характерна молодіжна політична субкультура?

Тестові завдання

1. До яких політичних символів належить прапор:
А) предметні; Б) словесні; В) поведінкові.
2. Які ідеальні типи політичної культури запропоновані Г. Алмондом та С. Вербою?
а) патріархальна, підданська, активістська;
б) зорієнтована на інтереси громадян, корпорацій, держави;
в) цілісна, фрагментована;
г) індустріальна, постіндустріальна.
3. Політична мова – це:
А) особлива, створена для обслуговування політичної діяльності лексика;
Б) певним чином організована загальна лексика, яка найбільш активно використовується в політичних текстах, спілкуванні політиків.

Рекомендована література

1. Штанько В.І., Чорна Н.В., Т.Г. Авксентьєва, Тихонова Л.А. Політологія., 2-е вид., перероб та доп. – К., 2007.-288с.
2. Погорілий Д.Є. Політологія. Кредитно-модульний курс. – К., 2008. -432с.
3. Політологія. Підручник. За ред. М.М.Вегеша.- К., 2008. – 384с.
4. Політологія. Посібник для студентів / За ред. О. В. Бабкіної та ін. – К., 2008.
5. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія Навч. Посібник. – К., 2004.
6. Шляхтун П.П. Політологія. – К., 2002.
7. Проскуріна О. Політична культура і соціальна дійсність // Нова політика. – 2000. – №2. – С. 63-65.
8. Головатий М. Ф. Мистецтво політичної діяльності: Навч. посіб. – К., 2002. – 176 с.
9. Руденко Ю. Політична свідомість: визначення та актуальність дослідження в контексті розвитку вітчизняної політичної науки // Людина і політика. –2001. – № 4. – С. 107-114.

Тема 14. Сучасні ідейно-політичні течії

План

1. Лібералізм та неолібералізм.
2. Консерватизм та неоконсерватизм.
3. Соціалістичні політичні ідеї.
4. Екстремізм (правий та лівий).

Основні поняття: лібералізм, свобода, консерватизм, кейсіанство, марксизм, соціал-демократія, екстремізм: фашизм.

Ідеологія лібералізму була спрямована на створення

необхідних соціально-політичних передумов для інтенсивного розвитку капіталізму. Кейнсіанство, концепція „держави загального добробуту”, в політичній практиці "нового курсу" Франкліна Рузвельта. Консерватизм наголошує на необхідності збереження традиційних правил, норм, ієрархії влади, соціальних і політичних інститутів. Ідеал соціалізму базується на суспільній власності, на засоби виробництва, справедливому розподілі матеріальних і духовних благ залежно від затраченої праці, на соціально забезпеченій свободі особистості. Ідеологічні засади екстремізму – це цілковите заперечення будь-якої іншої думки, намагання ствердити свою систему політичних, ідеологічних та релігійних знань.

Теми доповідей та рефератів

1. Історія і сучасний стан українського лібералізму.
2. Роль ідеології націоналізму в утворенні незалежної України.

Тестові завдання

1. Хто є основоположниками соціал-демократичної ідеології:
  - а) К. Маркс, Ф. Енгельс;
  - б) Е. Бернштейн, К. Каутський, О. Бауер;
  - в) І. Кант, Г. Гегель;
  - г) М. Вебер.
2. Ідеологами українського націоналізму були:
  - а) Д. Донцов, М. Міхновський;
  - б) В. Липинський;
  - в) М. Костомаров;
  - г) М. Драгоманов.
3. Ідеологія консерватизму надає перевагу інтересам:
  - а) особи;
  - б) колективу;
  - в) лідера;
  - г) нації і держави.

Рекомендована література

1. Штанько В.І., Чорна Н.В., Т.Г. Авксентьєва, Тихонова Л.А. Політологія., 2-е вид., перероб та доп. – К., 2007.-288с.
2. Погорілий Д.Є. Політологія. Кредитно-модульний курс. – К., 2008. -432с.
3. Політологія. Підручник. За ред. М.М.Вегеша.- К., 2008. – 384с.
4. Політологія. Посібник для студентів / За ред. О. В. Бабкіної та ін. – К., 2008.
5. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія Навч. Посібник. – К., 2004.
6. Шляхтун П.П. Політологія. – К., 2002.

Тема 15. Політика та етнонаціональні відносини (2 год)

План

1. Народ і нація як суб'єкти політики.
2. Зміст та сутність національної політики в житті суспільства.
3. Національна політика незалежної України.

Основні поняття: етнос, народність, нація, національна ідея, національні свідомість, націоналізм, інтернаціоналізм, шовінізм, космополітизм, етнополітика.

Національна політика як цілеспрямована діяльність регулювання відносин між етносами, націями і етнонаціональними групами (народами). Об'єкти національної політики. Суб'єкти. Взаємозв'язок національної політики з економічною, соціальною, демографічною та іншими. Право на самовизначення народів; територіальна цілісність; пріоритет загальнолюдських інтересів над національними та інші – принципи національної політики. Нація як об'єктивна реальність, стійка спільність людей. Націю складають представники переважно одного етносу. Народ як політичне утворення об'єднує представників багатьох національностей. Національна держава. Історія самовизначення українського народу. Національний склад України.

Теми доповідей та рефератів

1. Національно-державна символіка України: походження, традиції, доля.
2. Суть і риси культури міжнаціонального спілкування, шляхи її формування.
3. У чому суть великодержавного шовінізму, расизму, націоналізму, фашизму з точки зору вирішення національного питання?
4. Що таке ментальність?
5. Підготувати доповідь на тему: „Національна держава в програмах політичних партій України”.

Питання для самостійного контролю

1. Які основні форми політизації етнічних спільнот?
2. У чому полягає політична сутність нації?
3. Які основні значення має термін „націоналізм”?
4. Охарактеризуйте сутність інтернаціоналізму та космополітизму.
5. Назвіть можливі види політичної поведінки етноспільнот.
6. Хто може бути суб'єктом етнополітики?

Тестові завдання

1. Нація – це спільнота, що виникає внаслідок процесів:
  - а) модернізації;
  - б) інтернаціоналізації;

- в) глобалізації
- 2. Хто першим висунув тезу: «Україна для українців»?
  - а) Є. Коновалець;
  - б) М. Махновський;
  - в) С. Бандера;
  - г) С. Петлюра.
- 3. Яким терміном характеризують ненависть індивідів до інших етносів, людей іншої національності?
  - а) експансія;
  - б) ксенофобія;
  - в) денацифікація;
  - г) преференція.

Рекомендована література

1. Політологія. Посібник для студентів / За ред. О. В. Бабкіної та ін. – К., 2008. – 528 с.
2. Канак Ф. Національна ідея у її втіленнях // Розбудова держави. – 1998. - №7/8. С.40-47.
3. Павловський М. Національна ідея і національні інтереси – стратегія порятунку України // Молодь України. – 1998. – 19 листопада.
4. Політологія. Підручник. За ред. М.М.Вегеша.- К., 2008. – 384с
5. Політологія: лекційний курс і практикум. Навчальний посібник. – Тернопіль, 2009. – С.315.
6. Єфіменко Г. Національні процеси в Україні // Історичний журнал. – 2009. - №1. – С.120-123.
7. Українське питання. – К., 1997. – 220с.
8. Чернописька А.М. Державна символіка України // Шкільна бібліотека. – 2007. - №12. – С.140-141.

Тема 16. Політичні конфлікти та шляхи їх подолання (2 год.)

План

1. Поняття політичного конфлікту, причини і джерела їх виникнення.
2. Типологія політичних конфліктів та їх характеристика.
3. Основні методи врегулювання конфліктів: консенсус, компроміс, уникнення конфліктів, посередництво, переговори.

Основні поняття: конфлікт, соціальний конфлікт, джерела конфлікту, масштаби конфлікту, консенсус, переговори.

Соціальний конфлікт. Його причини та ознаки. Конфліктна ситуація, конфліктуючі сторони. Політичний конфлікт. Основні стадії розвитку та причини виникнення. Політична кризи та їх типи. Типологія політичного конфлікту: міждержавні,

внутрішньополітичні, міжкласові, міжетнічні, міжрегіональні. Політичні перевороти. Шляхи врегулювання соціально-політичних конфліктів.

Теми доповідей та рефератів

1. Динаміка політичних конфліктів у ХХ ст.
2. Політичний тероризм та політичний терор у ХХІ ст.
3. Політичний інтерес як передумова виникнення конфлікту.
4. Озброєне насильство та військово-силове примушення у врегулюванні політичного конфлікту.
5. Міжнародні і локальні політичні конфлікти, їх особливості.
6. Основні шляхи досягнення національної та соціальної злагоди в українському суспільстві.

Питання для самостійного контролю

1. За яких умов виникає політична криза?
2. Визначте стадії політичного конфлікту.
3. В чому полягає відмінність ціннісних конфліктів від конфлікту інтересів?

Тестові завдання

2. Засновником сучасної конфліктології є:
а/ Е.Дюркгейм;
б/ В.Парето;
в/ К.Боулінг;
г/ Р.Арон.
3. Назвіть типи політичних криз:
а/ урядова;
б/ парламентська;
в/ партійна;
г/ конституційна.
4. Визначте шляхи врегулювання політичних конфліктів:
а/ консенсус;
б/ переговори;
в/ війна.

Рекомендована література

1. Політологія. Посібник для студентів / За ред. О. В. Бабкіної та ін. – К., 2008.
2. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія Навч. Посібник. – К., 2004.
3. Шляхтун П.П. Політологія. – К., 2002.
4. Політологічний словник. – К., 1997. – 400 с.
5. История войн и конфликтов: В 2 т./ Сост. В.Резько.- Минск: ООО «Харвет», 1997.
6. Плотніков О. Економічні перспективи політичних конфліктів // Політика і культура. – 2001. - №8. – С.14-17.
7. Перепелиця Г. Природа конфліктів у посткомуністичному світі // Політична думка. – 2000. - №1. – С.89-100.

Тема 17. Світовий політичний процес. Політичні аспекти глобальних проблем сучасності (2 год)

План

1. Міжнародні відносини як система і місце у ній політичних відносин.
2. Міжнародна та зовнішня політики у житті суспільства.
3. Особливості міжнародної ситуації на сучасному етапі.
4. Міжнародний тероризм: сутність, типологія та шляхи боротьби з його проявами.
5. Україна у системі міжнародних політичних відносин та її місце у сучасному геополітичному просторі.

Основні поняття: національна безпека, зовнішня політика, міжнародні відносини, міжнародна політика, міжнародна організація, геополітика.

Міжнародні відносини у системі політичних відносин. Зовнішня політика. Історія її формування. Ознаки. Форми міжнародної політики: пасивна, агресивна, активна, консервативна. Вплив держави та її зовнішньої політики на міждержавні відносини. Основні функції зовнішньої політики. Дипломатія.

Міжнародні організації та їх вплив на міжнародні політичні відносини. ООН. ЮНЕСКО. НАТО. ЄС. СЄ. СНД. ГУУАМ. ЗЄС. Утвердження багатополюсності, поліцентризму, регіональної інтеграції.

Зовнішня політика України. Декларація про Державний суверенітет. Акт проголошення державної незалежності України. Конституція України 1996 р. Україна в ООН, Раді Європи, Європейському Союзі.

Теми доповідей та рефератів

1. Україна як член ООН: історія і сучасні проблеми
2. Міжнародні організації та їх вплив на міжнародні політичні відносини.
3. Моделювання системи міжнародних політичних відносин та процес їхнього врегулювання.
4. Концепція національної безпеки і національний інтерес.
5. Роль України у формуванні сучасної системи європейської та міжнародної безпеки.
6. Роль міжнародної та зовнішньої політики у вирішенні глобальних проблем.

Питання для самостійного контролю

Які принципи, форми та методи зовнішньої політики держави?
Які особливості сучасного світового політичного процесу?
Хто може виступати в ролі суб'єктів міжнародних організацій?
Якою є участь України в ООН та Раді Європи?

Що таке геополітика? Розкрийте зміст географічних чинників політики української держави.

Тестові завдання

1. Як називається найбільш впливовий керівний орган ООН?
  - а) Генеральна Асамблея;
  - б) Міжнародний суд;
  - в) Рада Безпеки;
  - г) Секретаріат.
2. Керівництво зовнішньополітичною діяльністю України здійснює:
  - А) Президент України;
  - Б) Верховна Рада України;
  - В) Кабінет Міністрів України.
3. Яку назву має міжнародна організація, зусилля якої спрямовані на розвиток освіти, науки і культури:
  - а) ООН;
  - б) ЮНЕСКО;
  - в) НАТО;
  - г) ФАО?

Рекомендована література

1. Політологія. Посібник для студентів / За ред. О. В. Бабкіної та ін. – К., 2008.
2. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія Навч. Посібник. – К., 2004.
3. Шляхтун П.П. Політологія. – К., 2002.
4. Політологічний словник. – К., 1997. – 400 с.
5. Смолій В. Культура миру для сучасного світу // Політична думка. – 1999. – № 1/2. – С. 141-144.
6. Шепелев М. Проблеми геоекономічної безпеки в контексті процесів глобалізації // Людина і політика. – 2001. – № 5. – С. 49-57.
7. Пирожков С. Українські пріоритети в геополітиці // Віче. – 2000. – № 5. – С. 45-51.
8. Геополітичне становище України на межі ХІХ – ХХ ст. // Історія України. – 2001. – Верес. – № 36. – С. 1-4.
9. Циганкова Т. М., Гордєєва Т. Ф. Міжнародні організації. Навч. посібник. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К., КНЕУ, 2001. – 340 с.
10. Павленко Ю. Україна у світовому цивілізаційному процесі // Вісник Націон. академії наук України. – 2002. – № 3. – С. 18-26.

Політологічний словник

Абсентеїзм - ігнорування громадянами виборів та інших форм народного волевиявлення, їхня неучасть у громадському й політичному житті.

Автономія - обмежена політична, адміністративна й/або культурна самостійність частини держави, населення якої володіє спільними, найчастіше етнокультурними ознаками.

Авторитаризм — тип політичного режиму, який, на перший погляд, допускає ідеологічний плюралізм та багатопартійність, а насправді влада перебуває в руках вузького кола осіб або диктатора, підтримується силою та вибірковими репресіями і фактично є не обмежена законом.

"Адміністративний ресурс" - умовний термін, яким у перехідних суспільствах прийнято позначати політичну практику використання працівниками установ державної влади свого службового становища для впливу (часто незаконного) на перебіг і результати виборчої кампанії або інших політичних подій і процесів.

Активістська політична культура (культура участі) - "чистий" тип політичної культури, за якого громадяни проявляють великий інтерес до всього, що відбувається в політичному житті і самі беруть у ньому активну участь.

Активне виборче право - право обирати членів представницьких органів влади.

Анархія - стан владних відносин, за якого еліта втрачає контроль за перебігом подій у суспільстві, а народ перестає вважати її охоронцем важливих суспільних вартостей.

Асоціація - а) громадське об'єднання на засадах добровільності й самокерування, один з головних елементів громадянського суспільства; б) об'єднання кількох громадських організацій.

Атомізоване суспільство - суспільство з дихотомічною соціальною структурою, в якому вузькому прошарку політичної еліти, що перетворюється на панівний клас завдяки реальному розпорядженню державною власністю, протистоїть аморфна, неструктурована маса безправних людей, що не мають власності.

Багатонаціональна держава — держава, в якій, окрім заголовної нації, проживає певне число інших народів на своїй етнічній території.

Багатопартійність - основна форма політичного плюралізму, що забезпечує змагальність при здобутті і здійсненні влади в демократичних суспільствах.

Бездіяльність політична - виключеність особи з усіх

форм політичної активності внаслідок різних причин: низького рівня розвитку даної особи; розчарування в політичних інститутах; політичної апатії через повне неприйняття політичної системи; політичної нейтральності внаслідок задоволеності станом справ у суспільстві.

Бігейвіоризм - один з методів політичної науки та її напрям, що панував у США з кінця 20-х -початку 30-х років і до кінця 60-х років. Бігейвіоризм заперечує цінність загальних теорій та зосереджується на опрацюванні технічних прийомів прикладного дослідження політики, зокрема неформальних аспектів державного управління.

Бюрократизм - сукупність негативних явищ у діяльності апарату управління, певна система викривлених суспільних відносин між управлінцями і рештою населення.

Верховна Рада України - орган представницької влади, вищий законодавчий орган Української держави, покликаний виражати і узгоджувати інтереси суспільних груп, виробляти прийнятні для суспільства підходи до розв'язання проблем і приймати загальнообов'язкові рішення (закони та постанови), поєднуючи політичну волю з фаховістю, представництво інтересів з компетентністю.

Вето (заборонне або відкладальне) - акт глави держави, верхньої палати парламенту чи іншого наділеного цим правом органу (наприклад, Ради безпеки ООН) щодо призупинення введення в дію або заборону на впровадження певних законів і постанов.

Виборча кампанія - комплекс заходів і процедур формування державних та громадських виборних органів.

Виборча система - сукупність встановлених законом правил організації та проведення політичних виборів, критеріїв і способів визначення їх результатів. Розрізняють *мажоритарну, п'юральну, пропорційну та змішану виборчі системи*.

Влада політична - здатність суспільних груп та індивідів, які їх представляють, впроваджувати в суспільне життя рішення, що виражають їхню волю.

Владні центри - безпосереднє оточення державних лідерів (президента, спікера парламенту, глави уряду, лідерів опозиції), які представлені в органах законодавчої і виконавчої влади.

Внутрішня політика держави — діяльність державних органів, установ, правлячих партій, спрямована на узгодження інтересів та задоволення потреб суспільних груп і спільнот, на стабільний розвиток або перетворення усіх сфер суспільства. Об'єктами внутрішньої політики різною мірою є виробництво й розподіл, охорона громадського порядку і гарантування державної безпеки, охорона здоров'я, освіта, культура тощо.

Геополітика - вчення про закономірності взаємозв'язку політики та географічних факторів життєвого простору.

Глобалізація - процес універсалізації світу, кількісного зростання й інтенсифікації політичних, економічних, соціальних, культурних зв'язків і стосунків держав світу, створення щільно пов'язаної глобальної системи співжиття держав і народів.

Громадська думка - публічно висловлене ставлення великих груп людей до суспільних справ: проблем розвитку політичної системи, економіки, освіти тощо.

Громадянин — політично-правовий статус особи, яким вона наділена в стосунках з державою та суспільством і який є підставою для володіння нею певними правами та обов'язками, що визначаються конституцією та законами.

Громадянська війна - внутрішній збройний конфлікт у державі між двома або більше сторонами через розбіжності поглядів щодо майбутнього ладу цієї країни.

Громадянська політична культура - змішаний тип політичної культури, в якому норми раціонально-активістської поведінки добре уживаються з елементами патріархальної та підданської культур. Це культура довіри, участі і підтримки, яка найкраще забезпечує політичну стабільність.

Громадянське суспільство - сфера спілкування й солідарності, спонтанної самоорганізації і самоврядування вільних індивідів на основі добровільно сформованих асоціацій громадян, яка захищена необхідними законами від прямого втручання і регламентації з боку держави.

Групи інтересів - групи людей, об'єднаних спільністю усвідомлених потреб та інтересів і прагненням їх захистити.

Групи тиску - організовані групи інтересів в дії; об'єднання громадян, що включилися в політичний процес заради врахування своїх вимог при виробленні та здійсненні державної політики.

Декларація про державний суверенітет України - політично-правовий документ, що проголосив верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади України на всій території республіки, право українського народу на володіння, користування і розпорядження національним багатством.

Делегітимація влади - втрата владою правочинності, невизнання народом законності панування даної еліти через її неспроможність забезпечити ефективне управління державою.

Демографічна політика - комплекс програмних установок, соціально значимих цілей та практичної діяльності державних інституцій, спрямованих на регулювання процесів відтворення населення, чисельності регіональних, етнічних та інших спільнот, формування суспільно необхідного трудового потенціалу, захист

материнства і дитинства, управління міграційними процесами.

Демократична політична культура - ціннісні орієнтації, зразки політичної поведінки, що відповідають таким принципам демократичного режиму, як свобода, рівність, плюралізм, змагальність при здобутті і здійсненні влади, відповідальність владної еліти перед народом тощо.

Демократія (букв, **народовладдя**) - політичний режим, форма правління, суспільний лад, що забезпечують управління суспільними справами за участю й в інтересах народу.

Депутат - виборний член представницького органу влади - парламенту чи зібрання нижчого рівня; уповноважена особа, що приймає рішення від імені й на користь своїх виборців.

Держава - а) структурована і правовим шляхом унормована суверенна суспільна (публічна) влада, що здійснює контроль над певною територією і виступає від імені всього суспільства при вирішенні внутрішніх і зовнішніх питань; б) політично організоване в межах визнаних кордонів суспільство з суверенною владою на чолі.

Державна політика - свідомо діяльність владних структур та органів державного управління, спрямована на регулювання суспільних відносин; спосіб суспільного врядування, що передбачає вироблення і здійснення політичних курсів і програм економічного, соціального та культурного розвитку.

Державне управління - адміністративно-управлінська діяльність державних установ з метою досягнення національних цілей і завдань; цілісна система органів адміністративного апарату, що діють на національному, регіональному та місцевому рівнях з різним ступенем централізації та децентралізації його функцій.

Державний суверенітет — володіння державою всією повнотою влади в усіх сферах зовнішньополітичної діяльності, незалежність від інших держав чи їх об'єднань у визначенні чи здійсненні зовнішньої політики, непідпорядкованість будь-якій іноземній владі.

Державно-територіальний устрій - територіально-політична організація держави, політично-правовий статус її складових частин та принципи їх взаємовідносин з центральними органами влади і між собою.

Дисиденти — опозиційно налаштовані інтелігенти в колишніх комуністичних країнах, що намагалися в умовах заборони політичної опозиції якимось чином впливати на владу, зосереджуючись здебільшого на питаннях прав людини, свободи слова, розвитку національних мов і культур. Незважаючи на те, що дисиденти використовували переважно ненасильницькі, конституційні засоби, поширюючи інформацію ("самвидав"),

пишучи індивідуальні та групові петиції, організовуючи культурологічні заходи та об'єднання, тоталітарний режим піддавав їх жорстоким репресіям.

Діяльність політична — специфічна форма активного ставлення людей до свого суспільного середовища, намагання його цілеспрямовано регулювати й змінювати за допомогою фактору влади.

Думка політична - сукупність поглядів, ідей, концепцій, що стосуються політичного життя людей і відображені в теоретичних працях, публіцистиці, історичних творах, релігійній і художній літературі.

Екологічна політика - політична й управлінська діяльність державних інституцій, спрямована на вироблення й реалізацію комплексу заходів щодо забезпечення гармонійної взаємодії людини і природи, охорони довкілля, раціонального та ощадливого використання природних ресурсів.

Екстремізм політичний - сповідування крайніх, надрадикальних поглядів та застосування насильницьких, у тому числі й неконституційних засобів у політичній боротьбі деякими суб'єктами політичного процесу (партіями, групами тиску тощо). Існує *правий* і *лівий* екстремізм. Однією з найнебезпечніших його форм на нинішньому етапі є *тероризм*.

Електорат - корпус виборців; сукупність громадян, які користуються активним виборчим правом.

Еліта - верства, суспільна меншість, представники якої володіють такими соціальними та інтелектуальними якостями, які дають їм можливість відігравати провідні ролі в усьому суспільстві або в окремих його сферах.

Еліта політична — суспільна верства, що бере участь у здійсненні влади, забезпечує збереження та відтворення політичних цінностей і політичної системи, займає провідні позиції в політичному житті.

Етнополітика в Україні - політична й управлінська діяльність державних інституцій, спрямована на відродження української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, гарантування етнічної, мовної та культурної самобутності національних меншин, досягнення міжнаціональної злагоди.

Етнос - народ, що є стійкою, історично сформованою спільнотою людей, яких єднає спільна територія, історичне минуле та належність до однієї культури. Може перебувати на різних рівнях консолідації та самоусвідомлення.

Законодавча влада - самостійна, а за деякими версіями теорії поділу влади - верховна гілка державної влади, призначення якої - ухвалювати нові і змінювати чинні закони, здійснювати контроль за їх виконанням. Законодавчий орган

(парламент) у демократичних системах виконує також іншу важливу функцію - представництва інтересів громадян, а також бере участь у формуванні інших державних органів (виконавчих, судових), здійснює контроль за їх діяльністю.

Законодавча ініціатива — внесення на розгляд законодавчого органу (парламенту) законопроектів у відповідності до встановленої процедури. Особи та інституції, наділені правом законодавчої ініціативи, визначаються конституційно.

Змішана (пропорційно-мажоритарна) виборча система - різновид виборчої системи, за якої частина мандатів представницького органу розподіляється за результатами голосування в мажоритарних одномандатних виборчих округах, а інша частина — за пропорційним принципом, що поширюється на результати голосування за партійними списками в одному або кількох багатомандатних округах. Діяла в Україні з 1997 року по 2006 р..

Змішана форма державного правління - спосіб організації державної влади, що поєднує ознаки президентської та парламентської форм правління. За задумом, мала поєднати силу та оперативність керівництва всенародно обраного глави держави (перевага президентської форми врядування) з відповідальністю уряду перед представницьким органом (перевага парламентських систем). У посткомуністичних країнах розрізняють президентсько-парламентський (Росія, Україна) та парламентсько-президентський (Польща) варіанти змішаної моделі.

Зовнішня політика держави - комплекс дій певної держави, спрямованих на встановлення і підтримку стосунків з іншими державами та міжнародним співтовариством загалом, захист власних національних інтересів та поширення впливу на інших суб'єктів міжнародних відносин.

Ідеологічна доктрина - видозміна ідеології у процесі її використання певним політичним суб'єктом, який визначає мету і способи своєї політичної діяльності.

Ідеологія - теоретично узагальнена система поглядів і переконань стосовно суспільства, в якій теоретичне та емпіричне знання переплітається з віруваннями і ціннісними орієнтаціями.

Імідж політичний - цілеспрямовано створений образ-уявлення про певного суб'єкта політики (особу, партію), що надає йому більшої виразності і розрахований переважно на позитивне сприйняття його народом.

Імперія - тип державно-територіального устрою; велика складна держава, до складу якої включені (переважно насильницьким шляхом) інші держави, суміжні чи заморські території, що мають статус колоній. Ступінь інтеграції і об'єм

повноважень її складових частин — різний і залежить від рівня розвитку комунікацій, могутності метрополії тощо.

Імпічмент - передбачена конституціями низки країн процедура притягнення президента країни до відповідальності й можливого відлучення його від влади та передачі судовим органам, якщо він скоїв правопорушення (здебільшого йдеться про злочини проти держави), які згідно з конституцією підлягають такому звинуваченню.

Імунітет - привілей юридичної недоторканості державної посадової особи чи депутата, що містить різні ступені їх захисту від цивільної, кримінальної, фінансової, адміністративної відповідальності на час перебування на цих посадах.

Інноваційна політична технологія - заснована на нових ідеях система прийомів і технік досягнення бажаного результату в політиці.

Інституції політичні - організаційно оформлені політичні інститути; установи, що виконують політичні функції.

Інтерес політичний — такий прояв різноманітних потреб людини, який спонукає її до ознайомлення з політичним життям і до участі в ньому.

Істеблішмент - відкрита правляча еліта, яка формується на основі спонтанного припливу нових членів, які мають особисті досягнення у політиці, здобули популярність серед мас своїм професіоналізмом, компетентністю, ініціативністю, врахуванням громадської думки.

Кабінет Міністрів України — вищий орган в системі органів виконавчої влади, який координує і спрямовує роботу інших виконавчих установ, забезпечує здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави.

Класи соціальні — елементи соціальної структури суспільства, колективні суб'єкти політики, боротьба між якими розглядалась марксизмом як головна рушійна сила історії. Натомість, теорія *соціальної стратифікації* розглядає класи лише як зручний інструмент соціального аналізу.

Компромiс — згода, порозуміння з політичним противником, що досягнуті шляхом взаємних поступок.

Консенсус - а) громадянська злагода, що базується на загальній згоді членів суспільства щодо найважливіших суспільних цінностей, загального стану суспільних відносин, стратегічних і тактичних завдань державної політики; б) принцип вироблення й ухвалення колегіальних рішень шляхом узгодження позицій і пошуку формулювань, прийнятних для усіх сторін без винятку.

Консерватизм - різновид ідеології та ідейно-політична позиція, пов'язана із захистом приватної власності, соціальної

нерівності, вільного ринку, елітарності в системі правління, моралі і традицій.

Консолідація в політиці - форма політичної взаємодії, що веде до об'єднання груп інтересів заради досягнення спільних цілей. Може набувати форми створення виборчого блоку, об'єднання фракцій у парламенті на підтримку того чи іншого рішення, узгоджених масових дій заради здійснення тиску на уряд чи парламент тощо.

Конституційний суд — невід'ємна складова частина судової та політичної системи правових держав. Його функція полягає у забезпеченні дотримання конституції, насамперед при прийнятті нових законодавчих актів (законів, указів, постанов тощо), а також ратифікації міжнародних угод та внесенні поправок до самої конституції.

Конституційні норми - норми, що мають верховенство в правовій системі держави і виступають основним правовим регулятором політичного процесу. За допомогою конституційних норм утверджуються загальновизнані принципи функціонування політичної системи, відбувається легітимація політичної влади та стабілізація політичних відносин.

Конституціоналізм - збігання (конгруентність) формальних, встановлених конституцією правил регулювання політико-правових відносин з реальними відносинами в суспільстві

Конституція - основний закон держави, сукупність правових норм найвищої юридичної сили, які формулюють і затверджують найзагальніші, основоположні принципи державного життя, утворення та реформування органів влади, здійснення владних повноважень, закріплюють головні засади суспільного й державного устрою країни, правовий стан особи.

Контреліта - політично активна верства, з якої в майбутньому може бути сформований новий тип еліти, що прийде на зміну існуючій.

Конфедерація - постійне об'єднання суверенних держав, що створюється заради досягнення якоїсь спільної мети (найчастіше зовнішньополітичної чи оборонної) і утворює спільні органи влади, які, проте, не мають верховенства над вищими органами влади окремих держав.

Конфлікт політичний — різновид соціальних конфліктів, *якay* зачіпає владні інституції або такі проблеми перерозподілу ресурсів, які не можуть бути вирішені без задіяння фактора влади.

Конфлікт соціальний — зіткнення протилежних інтересів, цінностей, прагнень, що веде до протистояння груп, які їх захищають.

Конформіст — тип політичної людини з середнім рівнем

регламентованості поведінки і низьким рівнем політичної заангажованості; схильний пристосовуватись до спущених згори правил і не намагається їх змінювати.

Корупція - узагальнена назва злочинних дій державних посадових осіб, політичних і громадських діячів, спрямованих на використання ними службового становища задля особистого збагачення, здійснення протиправних діянь на користь інших осіб в особистих корисливих інтересах.

Культура політична - система стійких уявлень, орієнтацій, цінностей, позицій, зразків поведінки у взаємовідносинах влади і народу, які виявляються в діях учасників політичного процесу.

Легітимна еліта — політична еліта, яка реалізує владу, спираючись на широку підтримку народу, використовуючи методи переконання і компромісів.

Легітимність влади - стан, за якого правочинність влади визнається суспільством і міжнародним співтовариством; "узаконення" певного політичного режиму в свідомості людей.

Лібералізм — універсальна ідеологія, що ґрунтується на визнанні первинності прав і свобод особи та необхідності їх правового регулювання.

Ліві політичні партії і рухи — такі політичні організації, які пропонують радикальні суспільні зміни насамперед у напрямку розширення соціальної рівності. Це соціал-демократи, яких вважають ліво-центристами, а також соціалісти і комуністи. Серед останніх є лівоекстремістські організації, що проповідують класову та ідеологічну непримиренність, схвалюють збройні методи боротьби.

Лідер - член певної групи або цілого суспільства, за яким визнається право приймати відповідальні рішення в тій чи іншій ситуації; авторитетна особа, яка відіграє провідну роль в організації групи і регулює взаємовідносини між її членами.

Лідер неформальний - особа, що набула статусу лідера завдяки своїм особистим якостям.

Лідер політичний — особа, що має постійний пріоритетний вплив на окреме політичне об'єднання чи на все суспільство завдяки своїй участі в політиці.

Лідер формальний — особа, що набула статусу лідера завдяки керівній посаді, яку вона займає.

Лідер авторитарний — тип політичного лідера, що вбачає головну цінність влади в тому, що вона забезпечує можливість панувати над іншими, нав'язувати їм свою волю. В такий спосіб він намагається приховати свої слабкості, долає психологічні комплекси.

Лідер-гравець - тип політичного лідера, що розглядає

Лідер-прагматик - тип політичного лідера, що розглядає владу як джерело особистих вигод: багатства, престижу, слави тощо - і саме тому змагається за неї. Суспільні інтереси важливі для нього настільки, наскільки від їх врахування залежить його особистий вигравш.

Лобіювання — вплив, переважно неформальний, певних груп інтересів (представників бізнесу, військових структур, організованих соціальних і національних груп) на державні органи чи окремих їх членів - законодавців і державних чиновників - з метою прийняття або відхилення тих чи інших рішень, надання бюджетних асигнувань, отримання державних посад тощо.

Мажоритарна виборча система — такий порядок проведення виборів та визначення їх результатів, за якого обраними до представницького органу вважаються кандидати, що отримали абсолютну більшість голосів.

Макіавеллізм — тип політичної поведінки, що виносить моральні критерії за рамки політичного вибору, сповідуючи принцип "мета виправдовує засоби".

Маркетинг політичний — сукупність методів і способів цілеспрямованого впливу суб'єкта політики на різні соціальні групи з метою донести до них вигідну про себе інформацію у найбільш доступній формі і через найбільш ефективні канали її поширення.

Масова політична свідомість - знання та уявлення широкого загалу про політику, його ставлення до політичних проблем, інститутів та діячів. Частково формується на базі різних ідеологій та закріплених в політичній культурі стереотипів, а частково - на основі власного досвіду.

Методи політології - сукупність способів здобуття політичних знань: загальнонаукових, логічних, емпіричних.

Міжнародна безпека — стан відносин між державами і народами, який виключає порушення миру та створення реальної загрози розвитку людства.

Міжнародна криза - конфліктна ситуація, в якій задіяні життєво важливі інтереси суб'єктів міжнародної політики; події розвиваються швидко й непередбачувано; сторони мають обмежений час для прийняття рішень; напруженість, однак, не переростає у збройний конфлікт.

Міжнародні відносини — особливий тип суспільних відносин, що виходять за межі внутрішніх стосунків даної територіально визначеної держави; система міждержавних і недержавних взаємодій у глобальному, регіональному масштабі або на рівні двосторонніх відносин.

Місцеве самоврядування - гарантоване право та реальна

здатність місцевих територіальних громад самостійно, незалежно і ефективно вирішувати питання місцевого значення в межах повноважень, визначених законом, і власної фінансової бази.

Мова державна - конституційно закріплена мова державних установ, вживання якої є обов'язковим для усіх державних службовців. Зазвичай нею є мова заголовної (*титульної*) нації. Вона є елементом спільної соціальної культури *політичної нації*, що так чи інакше формується в кордонах кожної *національної держави* і служить засобом консолідації.

Мова політична — певним чином організована загальна мова, що найбільш активно використовується в політичних текстах.

Монархія - форма правління, за якої найвища державна влада повністю або частково належить одній особі, здійснюється за спадковим правом і не є похідною від якої-небудь іншої влади.

Націоналізм - рух нації до політичної незалежності, до власної державності, до забезпечення умов для збереження і розвитку своєї ідентичності і культури; ідеологія, що обслуговує цей рух, обґрунтовуючи пріоритетність національних інтересів, формулюючи цілі і цінності нації як колективного суб'єкта політичного процесу.

Національна безпека - стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Національна держава (за її внутрішньою структурою; в даному випадку термін вживають у строгому значенні) - політично організоване суспільство, в межах якого нація здійснює суверенітет над своєю територією, що означена загальновизнаними кордонами. Окрім заголовної нації, у країні відсутні інші народи, що проживають на своїй етнічній території і мають певну форму власної державності або претендують на її створення.

Національна еліта — інтегрована сукупність еліт усіх суспільних сфер, об'єднаних прагненням втілити в життя національну ідею, утверджувати і розвивати національну державу, захищати національні інтереси.

Національна ідея - концентрований вираз уявлень нації про спосіб і головний напрям власного самоствердження, про свою специфіку (унікальність), своє місце серед інших народів і цінність для людської цивілізації.

Національна меншина - недомінантна національна або етнічна група, що виявляє почуття солідарності і не може захистити свої інтереси засобами мажоритарної демократії.

Національне відродження - багатоступеневий процес інтенсифікації етнополітичного життя, "пробудження народів", що може зазнавати спадів і піднесень, і завершується, як правило, творенням національної держави.

Національне самовизначення - самостійне вирішення нацією своєї долі шляхом утворення власної незалежної держави, здобуття автономії або іншим шляхом.

Національний суверенітет - повновладдя нації, оволодіння нею усіма можливостями розпоряджатися власною долею.

Національні інтереси у зовнішній політиці - мотиви міжнародної діяльності держави, які пов'язуються з основними потребами її громадян та/або проголошуються пріоритетними цінностями, захист, збереження і примноження яких є істотними для існування даної держави.

Нація - модерна етнополітична спільнота, якій притаманний високий рівень консолідації та самоусвідомлення, спільна культура, включеність в політичне життя, наявність або прагнення до утворення власної держави.

Нація етнічна — спільнота з політизованою свідомістю, джерелом національної ідентичності якої є її етнокультурна окремішність. Протягом певного часу може існувати, не маючи власної держави.

Нація політична - державний народ, національна ідентичність якого формується на підставі громадянства, належності до певної держави, схвалення її найголовніших політичних цінностей.

Нелегітимна еліта - політична еліта, яка здійснює владу без згоди мас, переважно методами насильства і примусу.

Номенклатура - партійна і державна командно-адміністративна верхівка, яка забезпечує керівництво політичним і суспільним життям на основі ієрархічності, закритості, заідеологізованості; коло посадових осіб, призначення яких відбувається шляхом "просювання" списків кандидатур на предмет лояльності системі.

Норми права — встановлені державою загальнообов'язкові правила, що мають чітко визначену форму (закон, указ, декрет, постанова) і передбачають можливість застосування державного примусу для їх імплементації.

Олігархія - форма врядування, за якої влада перебуває в руках невеликої й нерепрезентативної групи, що здійснює правління у своїх власних інтересах, ігноруючи інтереси загальносуспільні; політичне панування невеликої групи можновладців.

Омбудсмен (уповноважений з прав людини) - спеціальна

посадова особа, що стежить за дотриманням прав людини. Омбудсмена обирають або призначають владні органи (в Україні - Верховна Рада), а в деяких країнах - також приватні особи й громадські об'єднання.

Опозиція — будь-яка політично організована група, що протистоїть уряду, критикує його і прагне здобути владу; легальна (узаконена) та активно діюча опозиція - одна з головних ознак демократичного ладу.

Парламент - загальна назва найвищого представницького й законодавчого органу влади в демократичних державах, *депутатів* до якого обирає народ (частину його членів — сенаторів тощо - в деяких країнах призначають). Назви парламентів в окремих країнах різняться (Сейм, Національні збори, Конгрес, Верховна Рада). Внутрішній організації парламентів також притаманні значні відмінності, але принципи і зміст їхньої діяльності в демократичних країнах в основному однакові.

Парламентська форма врядування - така форма організації найвищих органів державної влади, за якої уряд (Кабінет міністрів на чолі з Прем'єр-міністром) формується парламентом і є йому підзвітний. Існує у двох різновидах: парламентська республіка (ФРН, Італія) та парламентська монархія (Великобританія, Швеція, Японія). Главою держави, що виконує представницькі та консолідаційні функції, маючи мінімальний обсяг реальної влади, відповідно є президент та монарх (король, імператор).

Парламентська фракція - організована група депутатів парламенту чи органів місцевого самоврядування (легіслатур), які належать до однієї або кількох, близьких за своїми цілями політичних партій, які прагнуть дотримуватися в колегіальному органі спільної політичної лінії й досягнути певних результатів.

Партійна система - організований за участю партій механізм здобуття і реалізації політичної влади.

"Партія влади" в перехідних суспільствах — умовний термін, що відображає специфіку структуризації впливових "владних *центрів*" в умовах недостатньої зрілості багатопартійної системи як механізму здобуття і здійснення влади. В період неконсолідованої демократії залишається синонімом поняття "правляча еліта", яка використовує усі доступні засоби для збереження свого панівного становища, не виявляє готовності уступити владу іншій політичній силі на демократичних засадах. В Україні та інших президентсько-парламентських системах "партія влади" групується та перегрупується навколо президента держави.

"Партія-держава" — своєрідний симбіоз політичних інститутів, що є однією з головних ознак тоталітарного режиму:

передбачає повне підпорядкування правлячою партією всіх державних інституцій, фактичне їх злиття з партійними органами, які дістають необмежену владу над суспільством.

Партія політична - один із найсуттєвіших структурних елементів політичної системи демократичних країн, відносно стійка політична організація, що створюється певними групами громадян задля участі в здійсненні влади.

Партія правляча („партія при владі“) у демократичних системах - партія, що перемогла на виборах, має більшість місць у парламенті за умов *парламентської форми державного правління*, формує уряд на чолі з Прем'єр-міністром, який, зазвичай, є її лідером.

Партія правляча в тоталітарних системах - партія з *авторитарним лідером* на чолі, що прийшла до влади парламентським (німецькі націонал-соціалісти) або революційним (російські більшовики) шляхом і встановила своє монопольне безстрокове панування, знищивши опозицію та підмінивши основні державні структури своїми керівними органами.

Пасивне виборче право — право бути обраним до представницьких органів влади.

Патріархальна політична культура — "чистий" тип політичної культури, що відзначається повною відсутністю у населення країни інтересу до політичної системи.

Підданська політична культура - "чистий" тип політичної культури, за якого члени суспільства зацікавлені результатами діяльності політичної системи, але їх мало цікавить, яким чином ці результати досягаються.

Плебісцит - а) опитування населення про приналежність території, на якій воно проживає, тій чи іншій державі; б) дорадче опитування населення з питань загальносуспільної ваги.

Плюралізм політичний — наявність та інституціалізована представленість різноманітних позицій суб'єктів політичного процесу.

Поведінка політична - та чи інша форма практичної взаємодії соціального суб'єкта з політичним середовищем, через які він виражає своє ставлення до політичної або всієї суспільної системи й інших соціальних об'єктів. Може бути активною або пасивною, виражатися у політичній заінтересованості та участі, або, навпаки, в політичній байдужості та неучасті.

Поліетнічна держава - держава, в якій, окрім заголовної нації, є значна кількість представників інших етнічних груп або національних меншин, територіально відірваних від основного "тіла" своїх націй.

Політика - суспільна діяльність, спрямована на здобуття і здійснення влади, прийняття і виконання владних рішень, формування органів влади та здійснення впливу на них. Визначення політики варіюються в залежності від теоретичного підходу до її аналізу.

Політика (її визначення відповідно до різних підходів): боротьба за владу і ремесло володарювання (*директивний підхід*); засіб взаємодії, за допомогою якого з'ясовується мета спільноти, загальні інтереси її членів, розробляються спільні й обов'язкові для всіх правила поведінки (*комунікативний підхід*); розподіл обов'язків і повноважень у суспільстві та їх узгодження за допомогою фактора влади (*функціональний підхід*).

Політологія (політична наука) - галузь знань, що поєднує вивчення змісту й інституційно-організаційних форм політичної діяльності, аналізує та прогнозує способи взаємодії учасників політичного процесу.

Права людини - поняття, що характеризує становище людини в її стосунках із державою, наявність можливостей для реалізації її домагань. Права людини мають природний і невідчужуваний характер і, згідно з сучасними уявленнями, гарантують людині особисту свободу, безпеку й недоторканність, оберігають її людську гідність, а також поширюються на її потреби та інтереси в соціально-економічній, політичній і культурній сферах.

Праві політичні партії і рухи - такі політичні організації, які захищають свободу, стоять на позиціях елітаризму, охорони традиційних цінностей і стосунків, включно з відносинами нерівності. Праві екстремісти (фашисти, терористи) сповідують расистські, шовіністичні та радикально-націоналістичні погляди, поділяють ідеї національної, расової або релігійної виключності та готові заради її впровадження на будь-які дії.

Правова держава - форма організації і діяльності публічно-політичної влади, яка функціонує згідно з принципом верховенства права, за якої діють усталені *правові норми*, встановлені у визначеному конституцією порядку, гарантуються права і свободи людини, владні структури не втручаються у сферу громадянського суспільства.

Правові норми - а) загальнообов'язкові норми (насамперед, закони), що встановлюються і санкціонуються державою; б) норми, що є вираженням загальної волі народу й узгоджуються з принципом пріоритетності прав людини.

Представницька демократія - політичний лад, що базується на принципі делегування громадянами своїх

повноважень обраним на певний час представникам, які репрезентують їхні інтереси, приймають рішення від їх імені і підзвітні їм; форма народовладдя, що передбачає опосередкований вплив громадян на управління державою.

Президентська республіка — форма врядування, за якої президент обирається всенародно і є главою держави та виконавчої влади; він формує й очолює уряд. Законодавча влада належить парламенту і діє незалежно.

Принцип абсолютної більшості - правило, що вимагає отримання прихильниками певного рішення більше, ніж 50% відсотків голосів (50% + 1 голос).

Принцип відносної більшості - правило, що вимагає отримання прихильниками певного рішення більшої кількості голосів, ніж їх отримала кожна інша пропозиція.

Принцип кваліфікованої більшості - правило, що вимагає отримання прихильниками певного рішення переконливо великої (зазвичай 2/3 або 3/4) частки голосів заради того, щоб легітимність прийнятого рішення ні в кого не викликала сумнівів. Найпоширеніший варіант кваліфікованої більшості - конституційна більшість, що застосовується при прийнятті конституції та внесенні поправок до неї.

Прогноз політичний — імовірнісне науково обґрунтоване судження про можливі стани політичного об'єкта в майбутньому і про альтернативні шляхи і терміни їх досягнення.

Пропорційна виборча система - такий порядок голосування і розподілу парламентських місць, за якого вибори проводяться тільки в багатомандатних виборчих округах (загальнонаціональних або регіональних), а виборці голосують не за конкретну особу, а за запропоновані партіями списки кандидатів і за партійні програми. Мандати розподіляються у пропорції до отриманої кожною партією голосів, що забезпечує справедливість представництва найрізноманітніших інтересів і дає змогу малим партіям нарощувати свій потенціал.

Процес політичний — функціональна характеристика політичної системи, зміст якої визначається виконанням суб'єктами влади своїх специфічних ролей і функцій.

Пряма демократія - система врядування, за якої правом і обов'язком усіх громадян є участь у прийнятті важливих політичних рішень, управлінні державою.

Режим політичний — сукупність реально вживаних (на відміну від формальних) форм і методів політичного панування, які визначають характер відносин між владою і народом, рівень правової захищеності особи, виявляють ставлення владних структур та окремих осіб при владі до

правових основ своєї діяльності.

Республіка - найбільш поширена в сучасному світі форма врядування, за якої найвища державна влада здійснюється виборними органами, що обираються населенням на певний визначений строк.

Ресурси влади - засоби, що їх використовує або може використати політична еліта для здійснення влади.

Референдум — всенародне голосування з важливих питань державного і суспільного життя, як правило, заради остаточного їх вирішення.

Рівність політична - демократичний принцип рівності людей, що увійшов до конституцій усіх демократичних країн. Передбачає рівність усіх громадян перед законом, рівну міру відповідальності за однакові дії, недопущення будь-яких привілеїв, з одного боку, та дискримінації, з іншого. Принцип політичної рівності означає, що нікому не може бути надано переваг на підставі походження, мови, місця народження і проживання, національної, расової, статевої приналежності, віросповідання, політичних поглядів. Політична рівність передбачає рівний доступ громадян до обіймання державних посад, рівні можливості участі у прийнятті спільних рішень.

Рішення політичне - усвідомлений вибір напряму і способу дії політичної структури чи окремого політичного діяча.

Самоідентифікація - усвідомлення індивідом своєї приналежності до певної соціальної, національної, політичної або іншої групи чи спільноти.

Свідомість політична - сукупність почуттєвих і раціональних, емпіричних і теоретичних, ціннісних і прагматичних, усвідомлених та підсвідомих уявлень про політичне життя.

Світова війна - воєнний конфлікт, у який втягаються групи держав, що переслідують глобальні цілі.

Свободи політичні - конституційно забезпечені можливості громадян захищати свої права та інтереси у визначеному законом порядку (проводити зібрання, заявляти протест, засновувати громадські організації, здійснювати волевиявлення на виборах тощо).

Селекторат - сукупність людей, з-поміж яких вибирають (відбирають для призначення) лідерів та посадових осіб.

Символи політичні - чуттєво-наочні або абстрактні засоби, що уособлюють націю, політичну систему, політичні режими та інститути.

Система політична - цілісна впорядкована сукупність політичних інститутів, політичних ролей, стосунків, процесів, політико-правових норм, політичної культури, за допомогою яких здійснюється влада, забезпечується соціальна і політична

стабільність.

"Службовець" як тип політичної людини - особа з високим рівнем регламентованості поведінки і низьким рівнем політичної заангажованості; відповідає якостям типового працівника *бюрократичного апарату*, що завжди готовий служити системі незалежно від її суті.

Соціал-демократизм - ідейно-політична течія, що відмовилась від ідей класової боротьби та пролетарської революції і стала покладатися на еволюційний рух у напрямку все більшої соціальної справедливості та рівних можливостей громадян.

Соціалізація політична - форма взаємодії політично організованої спільноти й індивіда, внаслідок якої людина засвоює притаманні даному суспільству політичні цінності, переконання, моделі поведінки.

Соціальна держава — ліберально-демократична держава, *соціальна політика* якої спрямована на забезпечення прожиткового мінімуму для кожного члена суспільства, ліквідацію бідності та знедоленості шляхом соціального страхування.

Соціальна нерівність - неоднакове володіння людьми деякими важливими матеріальними і духовними благами, від яких залежить суспільний статус і життєві можливості сімей та окремих індивідумів.

Соціальна політика — політична та управлінська діяльність державних і громадських структур, спрямована на вироблення й реалізацію комплексу заходів щодо розвитку соціальної сфери, задоволення соціальних потреб суспільних груп та індивідів.

Соціальна стратифікація - вертикальне розшарування суспільства, його поділ на *страти* - суспільні шари, що класифікуються суспільною свідомістю в ієрархічному порядку: від вищого до нижчого.

Стратегія політична — сформульовані перспективні завдання економічного, соціального і духовного розвитку, що визначають кінцеву мету політичної діяльності та послідовність етапів її досягнення, необхідні ресурси та джерела їх поступлення, принципи та пріоритетні форми й методи дії.

Суб'єкти міжнародних відносин - сторони, що взаємодіють у міжнародних відносинах.

Субеліта — суспільна верства, яка за своїм соціальним статусом найближча до політичної еліти і за рахунок якої політична еліта поповнюється.

Суб'єкт політики — особистість, організація чи суспільна група, яка постійно і відносно самостійно бере участь у

політичному житті відповідно до своїх інтересів, впливає на політичну поведінку інших суб'єктів, викликає своїми діями ті чи інші зміни в політичній системі.

Судова влада - відповідно до теорії поділу влади самостійна та незалежна гілка публічної влади (нарівні із законодавчою та виконавчою). Її головними інститутами є суди різного рівня (в Україні - від Верховного до районних), а також різної компетенції (арбітражні, загальні, спеціалізовані, Конституційний Суд), які разом утворюють *судову систему* держави. Їх головною функцією є відправлення правосуддя. Судова влада здійснюється шляхом провадження конституційного, цивільного, адміністративного та кримінального *судочинства*.

Суспільно-політичний рух - форма суспільно-політичної активності громадян, спрямована на захист їхніх інтересів або на вирішення певної суспільно значимої проблеми.

Теократичний авторитарний режим - тип недемократичного режиму, який встановлюється після приходу до влади релігійних фанатиків і супроводжується набуттям релігією рис політичної ідеології, що стає панівною в суспільстві.

Тероризм - суспільно небезпечні насильницькі діяння, крайня форма політичного екстремізму, що звертається до систематичного насильства і залякування, політичних вбивств, провокацій, масових фізичних розправ над невинними людьми, які належать до спільноти "політичного противника". Мета терористів - дестабілізація суспільства, підриг політичного ладу, ослаблення держави та інші амбітні політичні цілі. У багатьох випадках тероризм є зброєю боротьби "слабких" проти "сильних", що не відміння його злочинного й аморального характеру.

Типи "людини політичної" - результат політичної соціалізації різних психологічних типів людей, що проявляється через специфічне поєднання певного рівня регламентованості політичної поведінки особи і певного рівня її заангажованості в політику.

Тиранія - влада однієї людини, що здійснюється беззаконно, в особистих інтересах правителя.

Толерантність - терпиме ставлення до "іншого": чужих (інакших, незвичних і, можливо, не схвалюваних особою) думок, вірувань, політичних, культурних та інших уподобань і позицій. Ознака й умова громадянського, демократичного суспільства.

Тоталітаризм - тип політичного режиму, за якого держава, очолювана єдиною партією, прагне контролювати не лише всі сфери суспільного життя, але й особисте життя

громадян, домагаючись від них масової підтримки і відданості єдиній, нав'язаній згори ідеології.

Узурпація влади — відчуження влади від простої людини, її концентрація в руках панівної верхівки, яка незаконно привласнює собі все більші функції, править свавільно, брутальними методами.

Унітарна держава - єдина держава, територіально-адміністративні одиниці якої не мають свого власного суверенітету і політичної самостійності.

Уряд - а) найвищий орган виконавчої *влади*, що здійснює державне керівництво та управління, базуючись на рішеннях законодавчої влади та своїх власних постановах, має право законодавчої ініціативи, забезпечує дотримання законів; б) вищі органи державної влади в дихотомічному протиставленні: народ - уряд.

Урядова коаліція — міжпартійне об'єднання в парламенті з метою створення спільного уряду. Утворюється в тому випадку, коли жодна з політичних партій, що брали участь у виборах, не набрала достатньої кількості голосів і не отримала такої кількості мандатів, щоб бути спроможною сформувати уряд і проводити ефективну політику, не вступаючи в спілку з іншими партіями.

Участь політична - а) форма активної поведінки громадян у сфері політики; б) дії пересічних громадян, які намагаються впливати на прийняття владою політичних рішень або на вибір політичних лідерів.

Фашизм - ідеологія і політична практика, що ґрунтується на сукупності міфологічних та ірраціональних ідей і вірувань: расової виключності, антидемократизму, антикомунізму, антисемітизму, сповідує ідеали вождизму й етатизму, обґрунтовує прагнення до територіальної експансії.

Форма держави — певний спосіб організації і функціонування вищих органів державної влади, що складається під впливом історичних, географічних, соціокультурних та інших умов розвитку.

Федерація - союзна держава, що складається з територіальних утворень, наділених певною політичною і юридичною самостійністю, внаслідок чого вони володіють деякими ознаками державності.

Фемінізм - ідеологія, що обґрунтовує рівні людські права жінок з чоловіками, та рух, що базується на цій ідеології і вимагає рівних соціальних та політичних можливостей для жінок.

Форма держави — певний спосіб організації і функціонування вищих органів державної влади, що складається

під впливом історичних, географічних, соціокультурних та інших умов розвитку.

Функції зовнішньої політики - реалізація стратегічних завдань держави через вироблення і здійснення відповідних напрямків зовнішньої політики.

Футурологія - теоретичні та прикладні дослідження майбутнього соціального й політичного розвитку держав і народів.

Центризм політичний - поміркована політична позиція, прихильники якої задоволені станом речей у суспільстві й політиці та

Екзаменаційні питання з курсу „Політологія”

1. Політологія як наука, її предмет та об’єкт дослідження.
2. Категорії та функції політології.
3. Види політики за її функціонуванням.
4. Взаємовідносини політології з іншими науками.
5. Основні питання, які досліджує політологія.
6. Політика як соціальне явище та її структура.
7. Суб’єкти і об’єкти політики.
8. Періодизація розвитку політичних знань.
9. Визначення найкращої „ідеальної” форми управління (Платон).
10. Розвиток політичної думки в Стародавній Греції (Сократ, Аристотель).
11. Розвиток політичних поглядів у Стародавньому Китаї (конфуціанство, легізм, даосизм, моїзм).
12. Розвиток політичних поглядів у Стародавній Індії (закони Ману, „Артхашастра”).
13. Обґрунтування теологічної теорії політичної влади в епоху Середньовіччя (А.Августин, Ф.Аквінський).
14. Розвиток ідей про правову державу та громадянське суспільство в поглядах філософів (І.Кант, Г.Гегель).
15. Розвиток гуманістичних начал в політичній теорії Нового часу (Т.Гоббс, Д.Локк, Ж.-Ж.Руссо).
16. Розвиток політичних поглядів в XIX –XX ст. (теорія еліт, марксизм, ідеї демократії).
17. Г.Моска та В.Парето про формування еліти в суспільстві.
18. Розвиток політичних ідей в Київській Русі.
19. Конституція П.Орлика, її загальна характеристика.
20. Програма українського національного відродження в документах Кирило-Мефодіївського товариства, працях

І.Франка, М.Драгоманова.

21. Ідеї М.Грушевського з проблем українського державотворення
22. Види влади та їх характеристика.
23. Структурні елементи влади та їх характеристика.
24. Політична влада: природа та легітимність, функції.
25. М.Вебер про типи легітимної політичної влади.
26. Характеристика законодавчої, виконавчої та судової влади (Конституція України 1996 р.).
27. Особливості політичної влади в сучасній Україні.
28. Шляхи досягнення політичної влади.
29. Держава, її ознаки та функції, державні органи.
30. Концепції походження та сутності держави.
31. Основні форми державного правління: монархія, республіка.
32. Основні форми державно-територіального устрою (унітарна, федерація, конфедерація).
33. Конституція України про основні засади державності.
34. Державний устрій незалежної України (Конституція України 1996 р.).
35. Правова держава та її принципи.
36. Національна політика, її принципи та характеристика.
37. Національний характер та національна ідея в політиці.
38. Нації як суб'єкт політики. Національні відносини.
39. Націоналізм, його негативні та позитивні аспекти. Шовінізм.
40. Вирішення національного питання в Україні (Конституція України 1996 р.).
41. Політична система суспільства, її структура та характеристика.
42. Типологія та функції політичної системи.
43. Політичний режим, його ознаки та особливості.
44. Авторитарний політичний режим.
45. Ознаки тоталітарного політичного режиму.
46. Фашизм, його риси та історія виникнення
47. Демократичний політичний режим та його характеристика.
48. Парламентаризм як основа демократії: його види та функції (Конституція України 1996 р. про Верховну Раду України).
49. Імперативний та вільний мандат, депутатський імунітет, імпічмент.
50. Демократія та її форми, їх характеристика.
51. Принципи демократії, ідея народного суверенітету.
52. Виборча система незалежної України.
53. Виборча система та її різновиди (мажоритарна, пропорційна та змішана).

54. Президент України – глава держави, гарант державного суверенітету. Вибори Президента України.
55. Політичні партії, їх класифікація та функції (Закон України «Про політичні партії», Конституція України 1996 р.).
56. Причини утворення політичних партій та громадсько-політичних рухів.
57. Суспільно-політичні рухи як форма вияву політичної активності громадян.
58. Громадські об'єднання та громадсько-політичні рухи як основа громадянського суспільства, їх типологія та функції.
59. Стадії розвитку суспільно-політичного руху.
60. Партійна система та її типологія.
61. Становлення багатопартійності в Україні в 80-90-х рр. XX ст.
62. Особистість як суб'єкт політики.
63. Світогляд і життєва позиція особистості.
64. Політична соціалізація особи, її результати та фактори.
65. Стадії політичної соціалізації особи.
66. Типи особистості як результат політичної соціалізації особи (Є. Вятр).
67. Політична іммобільність як вид політичної поведінки особи.
68. Права людини і громадянина. Конституція України 1996 р. про права громадян.
69. Формальне та неформальне лідерство.
70. Престиж, авторитет, статус особи.
71. Політичне лідерство, його типологія та характеристика.
72. Характерні риси політичного лідера. Рейтинг лідера.
73. Політичний імідж.
74. Політична еліта та її типологія.
75. Електоральна форма політичної діяльності.
76. Типи політичної поведінки та політичної участі.
77. Поняття та типологія політичної діяльності.
78. Конформізм як вид політичної поведінки особи.
79. Теорії лідерства (З. Фрейд, Ф. Ніцше, К. Маркс, М. Вебер та інші).
80. Політична свідомість, її рівні та характеристика.
81. Політична ідеологія та її структура.
82. Світові політико-ідеологічні доктрини (лібералізм, консерватизм, марксизм та соціал-демократія, екстремізм).
83. Політична культура, її структура, види.
84. Економічна політика, її мета та характеристика.
85. Соціальна політика держави та види соціальної допомоги.
86. Зовнішня політика, її основні цілі та засоби.
87. Основні напрями національної безпеки.
88. Дипломатія як основна форма зовнішньої політики.
89. Міжнародні організації, історія виникнення та

характеристика.

90. ООН, НАТО: історія виникнення та сучасність.
91. Міжнародна політика і міжнародні відносини.
92. Україна в міжнародному світі.
93. Соціальні конфлікти, їх ознаки. Конфліктна ситуація та види конфліктуючих сторін.
94. Політичні конфлікти, їх типологія та характеристика, стадії розвитку.
95. Міжнаціональні конфлікти: причини виникнення та можливість їх розв'язання.
96. Внутрішньополітичні конфлікти, їх причини та види.
97. Основні шляхи врегулювання конфліктних ситуацій.
98. Глобальні проблеми людства та шляхи їх розв'язання.
99. Демографічні проблеми сучасності.
100. Глобальні проблеми екологічного характеру.
101. Проблеми війни та миру.
102. Суспільний компроміс, консенсус, конфлікт.
103. Роль засобів масової інформації в формуванні політичної культури.
104. Конституція 1996 р. – Основний Закон незалежної України (основні положення).
105. Політичний маркетинг та менеджмент.

Рекомендована література

- Конституція України 1996 р. – К., 1996.
- Декларація про Державний суверенітет України. – 16 липня. – 1990.
- Акт проголошення Державної незалежності України. - 24 серпня. – 1991.
- Бєбик В.М. Базові засади політології. – К., 2001.
- Бєбик В.М. Менеджмент виборчої компанії: ресурси, технології, маркетинг: Навчально-методичний посібник. – К., 2001. – 216с.
- Брегеда А.Ю. Основи політології. – К., 2000.- 312с.
- Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія Навч. Посібник. – К., 2004.
- Кирилюк Ф.М. Політологія нової доби. – К., 2003.
- Кухта Б. З історії української політичної думки. –К., 1994.
- Марчук П.П. Робоча програма і методичні поради студентам. – К., 1998.
- Муляр В.І. Політологія. Курс лекцій. Навч. Посібник. – К., 2002. Основи демократії: Посібник./за ред.. А.Колодій. – К., 2002. – 684с.
- Піча В.М., Хома Н.М. Конспект лекцій. – К., 2008. – 304с.
- Піча В.М., Хома Н.М. Політологія. Типові питання та відповіді з лекційного курсу. – К., 2002.
- Погорілий Д.Є. Політологія. Кредитно-модульний курс. – К., 2008. -432с.
- Погорілий Д.Є. Політологія. 100 питань – 100 відповідей. – К., 2008. – 232с.
- Політологія. Підручник. За ред.. М.М.Вегеша.- К., 2008. – 384с.
- Політологія. /За ред.. О.В.Бабкіної, В.П.Горбатенка. – К., 2008.
- Політологія. Підручник. Під ред. проф. Кременія В.Г. –Харків., 2001.
- Політологія. Навч. Словник-довідник. –К., 2001.
- Політологія: академічний курс. Підручник. / М.І.Панов, Л.М.Герасіна. – К., 2006. – 520с.
- Прибутько П.С. Політологія. Посібник для підготовки до іспитів. – К., 2006. – 172с.
- Рудич Ф.М. Політологія: Підручник для студентів вузів. – К., 2006. – 478с.
- Холод В.В. Політологія. Підручник. – Суми, 2006. – 480с.
- Шляхтун П.П. Політологія. – К., 2002.
- Штанько В.І., Чорна Н.В., Т.Г. Авксентьева, Тихонова Л.А. Політологія., 2-е вид., перероб та доп. – К., 2007.-288с.
- Юрій М.Ф. Основи політології. – К., 2003.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ПОЛІТОЛОГІЯ
Методичні рекомендації та плани
семінарських занять
для студентів денної й заочної форми навчання
факультету економіки і підприємництва

БОГАТЧУК Світлана Степанівна

Коректування та верстка

Підписано до друку _____. Формат А5 (148,5х210 мм).
Умовн.-друк. арк. 2,25 .Зам. № _____. Наклад ____ прим.

Обчислювальний центр
Вінницького національного аграрного університету
21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3